

GÖTEBORGS UNIVERSITET

”Dom bara ger kärlek”

En studie om att arbeta med djur i förskolan

Stina Kjellin & Karin Stenqvist

LAU390

Handledare: Agneta Simeonsdotter Svensson

Examinator: Åsa Mäkitalo

Rapportnummer: HT13-2920-041

Abstract

Examensarbete inom Lärarprogrammet LP01

Titel: ”Dom bara ger kärlek” – en studie om att arbeta med djur i förskolan

Författare: Stina Kjellin & Karin Stenqvist

Termin och år: Höstterminen 2013

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Agneta Simeonsdotter Svensson

Examinator: Åsa Mäkitalo

Rapportnummer: HT13-2920-041

Nyckelord: Djur, barn, förskola

Syfte

Vårt syfte med studien var att undersöka varför förskolor och andra verksamheter arbetar med djur tillsammans med barn, mot bakgrund av den kunskap som finns om relationen mellan människa och djur och dess möjliga positiva inverkan.

Våra frågeställningar var:

1. Vad säger tidigare forskning och litteratur om relationen mellan människa och djur som kan vara av relevans för att införa sådana moment i förskolemiljö?
2. Vilka anledningar och motiv anger de verksamheter som arbetar med djur i förskoleverksamhet?

Metod

Vår metod var en litteraturstudie för att belysa vad tidigare forskning kring ämnet kommit fram till. Vi valde att dessutom genomföra intervjuer med förskolor som arbetar med djur för att få reda på varför de har valt arbetssättet. Förskolorna har antingen en egen liten bondgård eller samarbetar med liknande. Vi intervjuade även en person som arbetar som en resurs eller komplement till förskolor och skolor genom att åka dit med sin hund.

Resultat

Vårt resultat pekar på att ett arbetssätt som inkluderar djur kan ha flera fördelar. Dels kan pedagogerna arbeta med i stort sett alla läroplansmål på ett autentiskt och meningsfullt sätt och dels finns mycket forskning som pekar på hälsoeffekter i samvaro med djur. Det är både psykiska och fysiska hälsoaspekter som framförallt tidigare forskning lyfter. Förskolorna pekar framförallt på hur samvaron med djur kan hjälpa barnen att utveckla hänsynstagande.

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Syfte.....	2
Begreppsförklaring.....	2
Teoretisk anknytning.....	3
Sociokulturellt perspektiv	3
Pragmatismen.....	3
Forskningsfält.....	5
Utveckling.....	5
Lärande.....	7
Fysiska och psykiska hälsoaspekter.....	9
Metod.....	11
Intervjuundersökning.....	11
Analys av data.....	11
Etiska aspekter.....	12
Studiens tillförlitlighet.....	12
Undersökningens begränsningar och svagheter	13
Resultat.....	14
Verksamheterna.....	14
Utveckling.....	15
Analys av utveckling	17
Lärande.....	18
Analys av lärande.....	20
Fysiska och psykiska hälsoaspekter.....	21
Analys av fysiska och psykiska hälsoaspekter.....	22
Sammanfattning.....	23
Diskussion.....	24
Resultatdiskussioner.....	24
Utveckling.....	24
Lärande.....	25
Fysiska och psykiska hälsoeffekter.....	26
Metoddiskussion.....	27
Avslutande diskussion.....	28

Slutsats	28
Referenser.....	30
Bilaga 1.....	33
Bilaga 2.....	34

Inledning

I skolans och förskolans värld är det fortfarande ovanligt med levande djur trots att djuren har en stor plats i barns liv i form av till exempel litteratur och filmer. Att arbeta med djur i vård och omsorg har länge varit en metod i bland annat Danmark och USA, men har ännu inte använts i stor utsträckning i Sverige. Inom äldreomsorgen har djuren nu börjat få en större roll. Det finns bland annat utbildningar för hund och hundförare (Beck-Friis, Strang & Beck-Friis, 2007).

Vi kom i kontakt med arbetssättet "djur som pedagogisk resurs" under en föreläsning inom specialpedagogiken där vi blev introducerade för arbetssättet utifrån ett specialpedagogiskt perspektiv. Där användes arbetssättet som ett komplement till skolan. Det finns forskning på hur barn inom autismspektrumtillstånd kan få lättare att kommunicera om det finns djur närvarande (Julius, Beetz, Kotrschal, Turner & Uvnäs-Moberg, 2013) samt hur barn med funktionshinder mår bättre av att till exempel rida (Folke-Fichtelius, 1995; Melson, 2013-12-03). Eftersom vårt kommande yrke är förskollärare vill vi utforska området utifrån denna skolform. Enligt läroplanen för förskolan ska alla barn, oavsett behov av stöd, integreras i verksamheten (Skolverket, 2010). Förskolan ska således anpassa sig efter de behov som finns i barngruppen och finna metoder som tillgodoser dessa. I läroplanen står även att grunden till ett livslångt lärande ska läggas i förskolan och att verksamheten ska vara trygg, rolig, meningsfull och lärorik för barnen (Skolverket, 2010). Vi tror att ett arbetssätt som inkluderar djur i verksamheten kan vara en hjälp i att lyckas med läroplansmålen.

Att medvetet och huvudsakligen arbeta med djur i förskolan är idag tämligen sällsynt i Sverige. Forskningsområdet kan därför bli stort, då det finns många intressanta angreppssätt att behandla ämnet på. Exempel på detta är *hur* man kan arbeta med djur i förskolan för att uppnå de lärandemål läroplanen för förskolan (Skolverket, 2010) framskriver och *hur* man kan arbeta med integreringen med hjälp av djuren. Att arbetssättet inte är så vanligt kan bero på de problem som finns kopplade till ämnet, där framförallt allergier är en central fråga. Ett möjligt ämne skulle därför kunna vara att undersöka vilka hinder som finns och *hur* man kan arbeta med djur trots det. Vi har dock valt att fokusera på *varför* de förskolor som arbetar med djur idag valt detta arbetssätt och vilka möjligheter som kan finnas. Detta på grund av att ämnet och arbetssättet är tämligen outforskat i Sverige, vilket gjorde att vi ville veta mer om bakgrunden till arbetsmetoden. I arbetet med barn är frågor som *vad* och *hur* centrala. Parallellt med dessa är frågan *varför* högst väsentlig. *Varför* barnen ska göra det jag tänkt och *varför* är just den metoden jag valt bra för det ändamålet. Därför ligger *varför*-frågan som grund för vår studie.

Syfte

Vårt syfte med studien var att undersöka varför förskolor och andra verksamheter arbetar med djur tillsammans med barn, mot bakgrund av den kunskap som finns om relationen mellan människa och djur och dess möjliga positiva inverkan.

Våra frågeställningar var:

1. Vad säger tidigare forskning och litteratur om relationen mellan människa och djur som kan vara av relevans för att införa sådana moment i förskolemiljö?
2. Vilka anledningar och motiv anger de verksamheter som arbetar med djur i förskoleverksamhet?

Begreppsförklaring

I begreppsförklaringen kommer vi att definiera vissa begrepp för att förtydliga studien.

Djur

När vi i arbetet skriver *djur* menar vi sällskapsdjur på det sätt Folke Fichtelius (1995) definierar dem: "djur vars huvudsakliga funktion för människorna är att ge just sällskap och kontakt, att ge och ta emot ömhet och kärlek och att tillfredsställa vårt behov av att vårda och ta hand om" (Folke Fichtelius, 1995, s. 16). Författaren skriver att det också finns nyttodjur, de som vi utnyttjar på andra sätt för att få mat och kläder med mera. Både vi och Folke Fichtelius (1995) menar dock att samma djur kan ha flera eller olika funktioner beroende på situation. Därför räknar vi också lantgårdsdjur som sällskapsdjur då de i barnens fall ofta framställs som sällskapsdjur som man tar hand om och kelar med även om de vuxna klassar dem som nyttodjur. Folke Fichtelius (1995) skriver också om de vilda djuren och hur de kan fylla funktionen som nyttodjur men annars är ganska svåra att komma nära. Hon menar dock att de kan roa oss människor och att man därmed kan räkna in även dem i arbetet med djur. Eftersom en av de förskolor som medverkat i vår studie arbetar med vilda djur måste vi även ta med dem i definitionen. Deras "vilda" djur är dock en del av djurparken och alltså instängda och beroende av människors omvårdnad. Därför väljer vi att klassificera även dem som sällskapsdjur i det här fallet.

Oxytocin

Oxytocin är enligt Uvnäs Moberg (2009) en substans i kroppen. Den är framförallt sammankopplad med förlossning och amning och ordet betyder just »snabb förlossning«. Oxytocinet frisätts i hypofysen som är en del av hjärnan och kan sedan få olika funktioner beroende på vilken väg det tar. Författaren förklarar att det kan antingen gå ut i blodet och då fungera som ett hormon, via nervbanor till resten av hjärnan och fungerar då som en signalsubstans eller "läcka" ut i hjärnans vävnader och påverka nerver och celler i närheten. Genom att oxytocinet kan ta så många vägar påverkar det oss på flera sätt genom att sätta igång olika funktioner i kroppen. Det kan bland annat sänka halten av kortisol (stresshormon), sänka blodtrycket, stimulera tillväxt och läkning, verka smärtlindrande, påverka graden av lugn och välmående samt aktiviteten i mag-tarmkanalen. Författaren skriver att "oxytocin frisätts i samband med olika typer av relationer och bidrar till att möjliggöra och initiera relationen och att göra den mer permanent, dels genom att påskynda

inlärnigen och minnet av den andra och dels genom att koppla positiva upplevelser till närheten eller närvaron av den andra eller de andra” (Uvnäs Moberg, 2009, s. 61). Det som framförallt frisätter oxytocin är beröring och författaren menar att om man ofta frisätter oxytocin håller effekterna i sig längre tid.

Empati

Ordet empati kommer från grekiskans *empathia* som kan översättas till inkännande eller känna med (Holm, 2001; Öhman, 1996).

“Empatisk förmåga är att kunna leva sig in i en annans situation och förstå hur denne andre har det. Med empatisk förmåga kommer också prosocialt beteende, att agera och handla utifrån sin inkännande förmåga. Det är en medfödd förmåga. Men det kommer an på de vuxna i barnets omgivning om empatin utvecklas eller bromsas. Föräldrarna är självklart de viktigaste personerna i ett barns liv, och det är de som är mest betydelsefulla för sina barns empatiska utveckling. Men alla vuxna i barnets omgivning har ansvar. Allt vi gör och allt det vi säger påverkar barnen. Men också allt det vi inte gör och inte säger” (Öhman, 1996, s. 9-10)

Teoretisk anknytning

Studien baseras på verksamheter med en, för förskolor, speciell kontext som innefattar levande djur. Vi undersöker vilka fördelar en sådan kontext kan ha för barnen. Vi utgår från ett sociokulturellt perspektiv, där kontexten anses ha en avgörande betydelse för barns utveckling samt pragmatismen, där det autentiska lärandet framhålls. Vi anser att de står varandra nära och kompletterar varandra. Vi kommer först att beskriva det sociokulturella perspektivet och därefter pragmatismen. Avslutningsvis presenteras teoriernas anknytning till studien.

Sociokulturellt perspektiv

Lev Vygotskij var grundaren till det sociokulturella perspektivet och var den som gav miljön och kulturen en viktig plats inom pedagogiken (Imsen, 2000). Vygotskij menade att allt lärande är kontextbundet, vilket betyder att lärandet och utveckling konstrueras i ett socialt samspel mellan individen och det sammanhanget/den situation individen befinner sig i. Kunskapen är således inte avgränsad ifrån yttre påverkan, utan sker istället i interaktion med den (Imsen, 2000).

Utvecklingen sker i ett led där den sociala aktiviteten lägger grunden till det individuella lärandet. Personen kan inledningsvis göra saker i samspel med andra, för att i ett senare led kunna utföra aktiviteten på egen hand. Vygotskij framhävde språket som ett viktigt redskap i denna process, både för möjligheten att förmedla och förstå andra i det sociala samspelet men också som en hjälp för det inre tänkandet. Lärandet ses inte som något statiskt och “klart”, utan som något som hela tiden utvecklas (Imsen, 2000).

Pragmatismen

En framstående person inom pragmatismen var John Dewey som bland annat myntade begreppet *learning by doing* (inläring genom att göra) (Nationalencyklopedin, 2014). Begreppet står för att elever (och barn) lär genom aktivitetsinriktade arbetsformer, det vill säga genom att göra saker

istället för att läsa om dem. Dewey (1980) beskriver pragmatismens synsätt som att lärandet bör ha verklighetsanknytning och baseras på samhällets naturliga sammanhang eftersom det autentiska lärandet är avgörande för utveckling. Han ger exempel på djur och understryker att barn bäst lär om dem på en bondgård med verkliga djur. Det var också Dewey som myntade begreppet *learning by doing* (Nationalencyklopedin, 2014).

Idag framhävs lärandet alltmer, inte minst inom lärarutbildningen, som en social företeelse som påverkas av den kontext man befinner sig i. Detta är en ideologi som stämmer överens med det sociokulturella perspektivet. Att ha en förskola där levande djur är inkluderade är på många sätt annorlunda mot den traditionella förskolan. Djuren blir en viktig del i barnens sociala omvärld och präglar således deras utveckling inom flera olika områden. Den sociala utvecklingen såsom empati är kanske den som främst framhävts i vårt studieresultat, men även naturvetenskap och matematik är sådana som beskrivs som framträdande. Pragmatismen framhäver det konkreta upplevelsebaserade lärandet som viktigt för barns utveckling. *Learning by doing* är ett uttryck som används när man talar om pragmatism inom pedagogiken. Detta synsätt, i samspel med det sociokulturella, är det som framhävs som grundläggande för verksamheterna i studien. De intervjuade och litteraturen beskriver det autentiska lärandet som viktigt för att lärandet ska bli bestående och meningsfullt för barnen. I arbetet med djuren ser barnen både vikten att ha förståelse och visa hänsyn för andra, får förståelse för naturens kretslopp och samspelande faktorer samt det betydelsefulla användandet av matematiken som behövs för att ge djuren den mat de behöver för att må bra.

Forskningsfält

I den här delen kommer vi att presentera tidigare forskning kring ämnet. Vi har fokuserat på fördelarna med att arbeta med djur tillsammans med barn. Eftersom det ännu är ett så okänt område har vi valt att inkludera forskning utförd i förskola, kliniska studier och studier gjorda i hemmet. Vi menar att man oavsett studiemiljö kan se barns påverkan av djur och därtill möjliga aspekter som kan ligga till grund för förskolors verksamhetsidéer. En del av forskningen är utförd på vuxna. Det gäller framförallt medicinsk forskning varför vi menar att den även är aktuell för barn. Vi har valt att enbart fokusera på de studier som använder levande djur, förutom i de fall då gosedjur använts i en jämförande studie.

De positiva effekter vi har funnit i litteraturen är till stor del utvecklingar hos barnet såsom den empatiska förmågan, barnets förmåga att tolka metakommunikativa signaler hos människor och djur, såsom kroppsspråk och tonläge, samt förmåga till samspel. Litteraturen presenterar också hälsofrämjande aspekter såsom minskad stress och lägre blodtryck samt stärkt immunförsvar. Vi ser också hur djur kan göra arbetet med läroplanens mål mer lustfyllt genom att arbeta med uppgifter som till exempel utfodring av djur. Något som en del av författarna pekar på som en av de främsta anledningarna är också att barn tycker om djur. Vi kommer nu att presentera aspekterna under rubrikerna utveckling, lärande samt psykiska och fysiska hälsoaspekter.

Utveckling

Leicht Madsen (1999) beskriver tre huvudmotiv som framkommit i undersökningar om varför man har husdjur. Undersökningar visar psykologiska, sociala och hobbybetonade motiv till detta där psykologiska motiv är sådan som att djuret förmedlar en känsla av vänskap och beroende. Djuret ger värme, ömhet och kärlek och blir någon att dela vardagen och upplevelser med. Djuret blir någon att kommunicera och dela beröring med och som ger vetskapen om att det finns någon som håller av en villkorslöst. På det sociala planet är samhörighets- och grupp känslan framstående. Det ger en ökad möjlighet till kommunikation med andra människor och hjälper till att skaffa vänner. På det hobbybetonade planet presenteras motiv såsom meningsskapande och berikande fritid. De psykologiska motiven har visat sig väga tyngst och författaren menar att dessa behov är sådana som skulle kunna tillfredsställas om vi hade optimala relationer med andra människor.

I samvaro med djur krävs en förmåga att läsa av kroppsspråk och anpassa sig. I *Manimalisrapporten* (Manimalis, 2009) presenteras flera studier som visar exempel på barns förmåga att utveckla användandet av egna och tolkandet av djurs signaler i arbete och/eller samvaro med djur. Dessa utvecklade egenskaper, menar Folke Fichtelius (1995), är sådana som barnet också kan bära med sig i samvaro med andra människor. Knutsdotter Olofsson (2003) menar att leksignaler är bland det viktigaste ett barn behöver lära sig för att kunna leka. De behöver både kunna läsa andra människors signaler och kunna kommunicera med sina egna. Författaren skriver också att människor signalerar lek med ögon, röst, mimik och genom att olika sätt att tala och bete sig. Dessutom menar hon att vi kan lära oss att se leksignaler hos djur på samma sätt som vi ser andra uttryck hos dem som glädje till exempel (Knutsdotter Olofsson, 2003). Folke Fichtelius (1995) menar att leken är att betrakta som något av det viktigaste i barns liv och det är i denna uttrycksform barn hanterar och bemöter många olika situationer i deras liv och det är i den grundläggande sociala förmågorna som är viktiga i samhället ges utrymme att utvecklas. Även i Lpfö98 påpekas vikten av leken för barns utveckling och lärande (Skolverket, 2010).

Folke Fichtelius (1995) hänvisar till flertalet internationella undersökningar som visar att sällskapsdjur kan hjälpa till i barnets utveckling av sociala färdigheter. Barn visar tidigare mognad samt får lättare att anpassa sig socialt, lättare att uttrycka sig och få kontakt med andra. Författaren

framhåller dock att forskningsresultaten bör tolkas med viss försiktighet eftersom det finns en möjlighet att dessa sociala egenskaper redan från början varit utvecklade och att det är det som legat till grund för att man skaffat husdjuret. Även Leicht Madsen (1999) menar att djur kan hjälpa ett barn att lära sig samspela. Han menar att när ett barn leker med ett djur får det lov att bestämma över leken på ett sätt som det kanske inte kan i lek med andra människor men att djuret också kan säga till om det går för långt, vilket hjälper barnet att öva sin förmåga att samspela.

Empati är något som står i läroplanen för förskolan, Lpfö 98, som en viktig del i barns utveckling av normer och värden. Där understryks att förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar "förmåga att ta hänsyn till och leva sig in i andra människors situation samt vilja att hjälpa andra" (Skolverket, 2010, s. 8). En studie på barn som fick ha hund i klassrummet visade att de utvecklade sin känsla för andra personers känslor, humör och behov vilket är en indikator för empatiska kompetenser. Forskarna kunde även se att empatin mot djur ökade hos barnen i studien. Forskare är dock inte helt överens om det är möjligt att koppla kontakt med djur som en hjälp till utveckling av empati (Julius et al., 2013).

Ett argument för att arbete med djur kan utveckla barnens empatiska kompetens presenterar Malm (2012) och Simeonsdotter Svensson (2013). De menar att för att utveckla sin empati behöver ett barn uppleva många känslor själv, det är lättare att förstå någon annan om man själv har upplevt samma känsla. Därför är det också bra om barn får uppleva de svåra eller tunga känslor som uppstår vid sjukdom och dödsfall. Det blir ofta en naturlig del om man arbetar med djur eftersom djuren inte lever lika länge som en människa.

Att ha ett husdjur kan ge ägaren bättre självförtroende skriver Strang (Beck-Friis et al., 2007). Han menar att hunden får oss att känna oss älskade och viktiga samt att ägaren genom hunden även får uppskattning från andra människor. Strang menar också att det är bra för självförtroendet att hunden alltid är på gott humör och älskar oss även om vi har en dålig dag och gör misstag. Enligt Folke Fichtelius (1995) finns studier som visar att ungdomar som har umgåtts mycket med djur har bättre självförtroende än de som inte har haft kontakt med djur. Hon skriver också om självkänsla och hur viktig den är för välbefinnandet. Precis som Strang menar hon att ett djur kan hjälpa oss genom att låta sin ägare känna sig behövd. Känslan av att ha kontroll på sin omgivning är också viktig för självkänslan och kan stärkas genom att ta kontrollen över ett djur som en häst eller hund, djur som gärna låter sig ledas trots att de i vissa fall är större än barnet (Folke Fichtelius, 1995). Leicht Madsen (1999) skriver också om hur barn kan utnyttja djuren till att få en chans att utöva makt. "Om djuret har en storlek som får barnet att identifiera det med föräldrarna och dessutom är beskyddande måste det vara extra underbart för barnet att få bestämma över det och ge order" (Leicht Madsen, 1999, s. 125). Gosedjur kan ofta användas som substitut men i det här fallet är förutsättningen att det är en levande varelse som gör vad barnet säger åt den. Leicht Madsen menar att även om andra människor skulle kunna hjälpa barnet att känna makt låter de oftast inte barnet bestämma över dem. Folke Fichtelius (1995) beskriver djur som kontaktskapare och menar att de kan fungera som en förenande länk mellan barn. Djuret kan också agera avlastare och hjälpa till att flytta fokus från ett barn som inte vill stå i centrum. Detta kan vara till stor hjälp om ett barn exempelvis är blygt eller har andra svårigheter att hantera uppmärksamhet.

Enligt Malm (2012) behöver barn mycket kärlek för att må bra. Många menar också att djuret kan ta rollen av en vän för ett barn (t.ex. Beck-Friis et al, 2007). Ett djur kan lyssna och hålla hemligheter, kan trösta och ta initiativ till kommunikation, visa uppmärksamhet och ge värme och närhet utan krav. Djuren finns också alltid till hands även när andra människor är upptagna med annat (Malm, 2012). Malm menar också att djuren aldrig är kritiska vilket gör dem lätta att älska och umgås med. Även Folke Fichtelius (1995) pekar på hur ett djur kan vara den bästa av vänner eftersom det aldrig skrattar åt en eller är ironisk och ger dubbla budskap utan älskar människan villkorslöst. Melson

(2001) menar att djur är något som det är allmänt accepterat för pojkar att visa stor kärlek och omvårdnad mot, till skillnad mot flickor som även får visa kärlek mot barn och dockor mm. Han menar att det överlag är färre situationer för barn att öva på sin förmåga att ta hand om andra i dagens samhälle än det varit tidigare i historien och därför kan det vara bra att ha tillgång till ett djur att öva på (Melson, 2001). Författaren ger exempel på en ”tuff” amerikansk pojke han såg på ett djursjukhus. Pojken skulle inte i något annat fall kunnat visa öppen kärlek än när han tog hand om sin hund. I Lpfö98 poängteras vikten av att låta barn få pröva, testa och utveckla intressen utan att bli styrda av könsstereotypa roller (Skolverket, 2010).

I skolan kan en elev i behov av särskilt stöd få den utanför den vanliga undervisningsgruppen, men så är inte fallet i förskolan enligt skollagen (SFS 2010:800). I läroplanen för förskolan står det:

“Den pedagogiska verksamheten ska anpassas till alla barn i förskolan. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd än andra ska få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar. Personalens förmåga att förstå och samspeja med barnet /.../ är viktig, så att vistelsen i förskolan blir ett positivt stöd för barn med svårigheter. Alla barn ska få erfara den tillfredsställelse det ger att göra framsteg, övervinna svårigheter och att få uppleva sig vara en tillgång i gruppen.” (Skolverket, 2010, s. 5)

Barn med diagnosen autism är en av de grupper av barn i behov av särskilt stöd som verkar tjäna på kontakt med djur. I en av studierna var djuret en hund och framkallade positiva effekter så som att barnet var mer uppmärksam, pratade mer, var lättare att kontakta och allmänt mer socialt än det vanligtvis var (Julius et al., 2013). Några av diagnoskriterierna för autism är att barnet har svårt med social interaktion och kommunikation (Klasén McGrath, 2009).

Lärande

I Lpfö98 beskrivs det uppdrag och mål förskolan ska arbeta efter. Inledande i beskrivningen av förskolans uppdrag står det: “Förskolan ska lägga grunden för ett livslångt lärande. Verksamheten ska vara rolig, trygg och lärorik för alla barn som deltar” (Skolverket 2010, s. 5). En studie genomförd på en förskola visade att barnen lärde sig bättre och var mer koncentrerade om det var hundar närvarande. Barnen blev mer motiverade, mindre stressade samt lyssnade bättre på instruktioner. Forskarna undersökte även om liknande resultat kunde uppnås med hjälp av gosedjur men kom fram till att det inte var lika effektivt (Julius et al., 2013). En liknande studie gjord i en förstaklass visade att barnen integrerade bättre i klassen när hunden var närvarande (Julius et al., 2013).

I läroplanen för förskolan står att “Förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar /.../ respekt för allt levande och omsorg om sin närmiljö” (Skolverket, 2010, s. 8). Det handlar alltså om respekt för både människor och djur. Vidare står det också att förskolan ska arbeta för att varje barn:

“utvecklar intresse för och förståelse för naturens olika kretslopp och för hur människor, natur och samhälle påverkar varandra,

utvecklar sin förståelse för naturvetenskap och samband i naturen, liksom sitt kunnande om växter, djur samt enkla kemiska processer och fysikaliska fenomen,

utvecklar sin förmåga att urskilja, utforska, dokumentera, ställa frågor om och samtala om naturvetenskap” (Skolverket, 2010, s.10)

Det är förskollärares ansvar att detta sker på ett, för barnen, roligt och meningsfullt sätt som samtidigt stimulerar och utmanar utvecklingen. Folke Fichtelius (1995) betonar vikten av att ta hjälp av djur vid utveckling av barns kunskap om miljön och kretsloppet. Hon menar till och med att detta är rent nödvändigt. Även om meningen inte i första hand är att utveckla barns insikt i

kretsloppet är användandet av djuren ett viktigt led i att skapa positiva erfarenheter kring djuren. Folke Fichtelius (1995) framhäver också möjligheten i att ta tillvara på småkrypsvärlden.

I första hand handlar det om att ge barnen positiva erfarenheter kring djuren, att ge dem möjlighet att uppleva glädjen i att få kontakt med ett djur, att få ta ansvar för och betyda något för en annan varelse. Det är först när en sådan känsla grundlagts, som vi kan föra in ett mer teoretiskt resonemang”
(Folke Fichtelius, 1995, s. 152).

Även Malm framhåller att det är i närheten med djur, i det aktiva deltagandet i djurens omsorg, som “förståelsen och intresset för djurs välfärd och vårt ansvar gentemot allt levande grundläggs”
(Malm, 2012, s. 18).

Leicht Madsen (1999) beskriver en problematik i hur vårt generella förhållande till djur har förändrats i övergången från att djur haft en direkt roll i människans liv där djuren varit en naturlig del i människans vardagsliv till att få en mer yttlig roll där man “förtingligat” djuren. Barnens attityder till djur påverkas av den relation vi i samhället har till djur och bör därför vara ett viktigt inslag i pedagogiska diskussioner. Författaren menar att vårt ökade avstånd till de verkliga djuren även lett till ett pedagogiskt problem. Barns möjlighet att skapa sig en verklig och realistisk bild av djur har minskat och ersatts av en ökad del där vi själva får skapa oss en föreställning om djuren. Djurens symbolik för känslor och egenskaper har fått en större del i barns relation till djur och därtill bidragit till en förmänskligande föreställning av dem. Djuren används ständigt som viktiga roller i barns böcker, sånger, filmer, leksaker med mera, och har alltid gjort. Skillnaden är att den förut så naturliga närheten och reella insikten om dem nu har minskat.

I rapporten *Hållbar utveckling i praktiken* (Skolverket, 2004) betonas vikten av att arbeta med hållbar utveckling i skolvärlden. Man har med hjälp av rapporten ämnat åstadkomma en utvecklingsinsats för att öka kompetensen bland lärare. Meningen är att lärarna ska få ett mer naturligt förhållningssätt till hållbar utveckling. De menar att det är viktigt att förstå att begreppet inte handlar om ett specifikt ämne, utan ska ses som ett förhållningssätt till den samhälleliga utvecklingen. Med hållbar utveckling menar man den oskiljaktiga kombinationen av ekonomiska, sociala och ekologiska relationer, men betonar den ekologiska aspekten som grunden till vår existens. Det handlar om hur vi bör använda naturens resurser för att inte äventyra någon del av det ekologiska systemet. I arbetet med att skapa en god relation och ett moraliskt ansvar till naturen kan det direkta mötet med den levande naturen vara ett viktigt inslag. Här ges eleven möjlighet att använda naturen som ett lugnande mötes-, kunskaps- och upplevelserum. I mötet med naturen erbjuds eleverna att skapa sig en naturlig relation till denna och se samvaron med naturen som ett alternativ till den motsatta livsstil många lever i idag. Följaktligen kan detta hjälpa till att skapa en kritisk ansats till samhällets utveckling.

Folke Fichtelius (1995) och Malm (2012) menar att lärdomar om tillblivelse, liv och död är viktiga aspekter som barnen får genom djuren. De får på ett naturligt sätt se, uppleva och bearbeta sådant som barn ofta funderar kring, men som kan vara svårt för den vuxna att förmedla. Exempel på sådant är hur livet blir till, vilket blir en mer naturlig del i barnens liv när de får se djurens parning och födseln av ungarna. Hur livet tar slut är ett annat ämne som kan vara svårt att ta upp och behandla på ett sätt som inte blir för tungt, men som ändå blir trovärdigt. När barnen får uppleva döden genom djuren blir det verkligt och ett tillfälle för reflektion. Barnen får erfara de känslor som hör till döden, och andra livsskeenden, vilket kan bli en hjälp i mötet av en människas död. Folke Fichtelius beskriver det som en “träning i att sörja” (Folke Fichtelius, 1995).

Dahlgren (2007) framhäver det upplevelsebaserade lärandet som viktigt för att skapa hållbara kunskaper, färdigheter och värderingar. Han menar att undervisningens innehåll måste ske i harmoni med den fysiska och sociala verkligheten. En av de främsta fördelarna menar han är att

utvecklingen av kunskaperna och färdigheterna då sker i de sammanhang de i stor utsträckning kommer att tillämpas. Han beskriver värdet i deltagandet av de sysslor som genomfördes på den traditionella bondgården då Sverige fortfarande var ett bondesamhälle. Han problematiserar dock den rituellt betonade handlingen som sannolikt gjordes utan vidare reflektion kring vad och varför. Idag däremot har vi en annan medvetenhet kring reflektion om våra handlingar och lärande.

Heiberg Solem och Lei Reikerås (2006) samt Johnsen Høines (2000) framhåller en nödvändighet i att se matematiken i barns meningsfulla kontexter. Matematiken är en del i barns vardag utan att de nödvändigtvis lärt sig matematik i teorin. De leker, bygger, skapar och utforskar och utvecklar samtidigt den matematiska kompetensen i en kombination av handling och tänkande. De förtydligar också att det är den vuxnes ansvar att hitta barnets matematiska tänkande och språk för att kunna hjälpa barnet att förvalta sina kunskaper samt för att utmana dessa till ökade kunskaper. Författarna understryker att det är den vuxnes ansvar att ta tillvara på barns matematiska kompetenser och skapa en positiv bild av matematiken. Doverborg och Pramling Samuelsson (2005) beskriver yngre barns oerhörda intresse för sin omvärld och att det i förskolan är viktigt att göra barnet medvetet om att den kan beskrivas med matematiska termer. Att hjälpa barnet med benämningar och förklaringar och därtill att utmana barnen är en lika viktig del i barnets matematiska utveckling. I denna utveckling är det således viktigt att ta tillvara på just barnens omvärld, den värld de är intresserade av. Ett väsentligt område är därför utemiljön. Författarna beskriver möjligheten att ta tillvara på djur som eventuellt finns på gården, där räkning och jämförelser är exempel på matematik som där kan ske på ett naturligt sätt. Glydon (u.å.) understryker att matematiken är något som används i stor utsträckning och på många olika sätt på en bondgård där exempelvis mätning och vägning är en central del i arbetet. I läroplanen för förskolan Lpfö98 (Skolverket, 2010) beskrivs utveckling av sin förståelse för bland annat grundläggande egenskaper hos mängder, antal, ordning, talbegrepp och mätning som mål för barnens utveckling. Barnen ska också utveckla en förmåga att använda matematiken och matematiska begrepp för att undersöka, pröva och reflektera över egna och andras problemställningar. Förskolläraren har ansvaret att lärandet sker på ett, för barnen, roligt och meningsfullt sätt.

Fysiska och psykiska hälsoaspekter

Barnombudsmannens rapport (2003) visar på att barn i dagens samhälle känner sig stressade. Att arbeta med djur av olika slag kan hjälpa barnen att lugna stressen och må bättre. Enligt Leicht Madsen (1999) samt Julius et al. (2012) är djur avstressande för både barn och vuxna. Det gäller framförallt om barnet utsätts för en stressande situation, till exempel läkarbesök. Om det då finns ett lugnt djur med i rummet minskar rädslan och oron. Leicht Madsen (1999) menar att det kan räcka med ett akvarium med lugna fiskar men Julius et al. (2013) menar att det som gör störst skillnad är att klappa ett levande djur. Julius et al. (2013) har gjort en sammanfattning av olika studier och drar slutsatsen att kontakt med djur kan sänka pulsen och blodtrycket. Beröring överlag har positiva effekter som att det sänker blodtryck och puls vilket kan bero på att oxytocinnivån ökar och att stresshormoner därmed minskar (Beck-Friis et al., 2007). Även barn med koncentrationssvårigheter upplever positiva effekter när de klappar en hund, framförallt blir de lugnare vilket troligtvis beror på att oxytocin frisläpps (Beck-Friis et al., 2007). Julius et al. (2013) pekar på rapporter som visar att människor får höjda värden av oxytocin när de klappar på en hund, framförallt om det är deras egen. Forskning finns också på att människor som äger sällskapsdjur har lägre blodtryck och lägre kolesterolvärden än människor som inte äger sällskapsdjur. Ägarna behöver gå till läkare mer sällan och blir ofta snabbare återställda efter ett operativt ingrepp. De är också ofta mindre oroliga än människor som inte äger djur (Beck-Friis et al., 2007).

En del av studierna som nämnts ovan pekar på att de effekter djuren har på hälsan inte påverkas av att djuren motiveras utevistelse. Det är dock något som också kan påverka hälsan enligt

Socialstyrelsen (2008). De gjorde en kunskapsöversikt som visade att barn som vistas ute i sex till nio timmar om dagen var friskare än de barn som vistades ute i mindre än fem timmar. De menar att det kan bero på att smittspridningen och smitt dosen minskar när barnen inte är så tätt inpå varandra som i en inomhusmiljö. Det finns även andra fördelar med utomhusvistelsen såsom ljusexponering och ökad fysisk aktivitet (Socialstyrelsen, 2008). Rapporter pekar på att barn idag har en högre vilopuls vilket kan bero på att de är mer stillasittande. Det i sin tur kan leda till sämre hälsa överlag och kan framförallt leda till hjärtsjukdomar och eller diabetes (Collins, 2013). Det som krävs är i så fall motion vilket djuren kan motivera (Folke Fichtelius, 1995).

Djur lockar ofta till skratt vilket enligt Beck-Friis (Beck-Friis et al., 2007) utöver den sköna känslan av skrattet i sig kan ha stora hälsoeffekter i form av sänkt muskelanspänning, minskad smärta, träning av hjärtat och stimulering av immunförsvaret. Att umgås med djur kan också ge god effekt på immunsystemet på andra sätt än genom skratt. Studier visar enligt Julius et al. (2013) att halterna av immunglobulin A (vilket är en indikator på att immunsystemet fungerar bra) ökar när försökspersoner klappar en hund jämfört med när de klappar ett gosedjur eller bara sitter stilla. Dock konstaterar författarna att mer forskning krävs på området innan man kan dra några definitiva slutsatser (Julius et al., 2013).

Oavsett hur mycket lärande- och utvecklingsaspekter som finns i barns samvaro med djur, menar både Folke Fichtelius (1995) och Leicht Madsen (1999) att motivet *för att barn tycker om dem* är ett motiv som borde få större plats. Folke Fichtelius (1995) menar att vuxnas kriterier ofta grundar sig i att allt måste ha en nytta och att det gärna också får vara vetenskapligt bevisat. Barn däremot har som enda krav att det ska vara roligt. I arbetet med djur sammansätts alla dessa kriterier och blir både roligt, nyttigt och vetenskapligt grundat.

Metod

Stukát (2005) menar att valet av undersökningsmetod bör grunda sig i det valda forskningsproblemet och i vårt fall resulterade det i en intervjuundersökning. Vi baserade undersökningen på befintliga verksamheters subjektiva uppfattningar kring ämnet arbetssättet *djur i förskolan* samtidigt som vi jämförde dessa uppfattningar med tidigare forskning. Eftersom vår undersökning huvudsakligen baserades på subjektiva uppfattningar kring ett fenomen kan man klassificera den som en kvalitativ studie. Stukát (2005) förklarar skillnader mellan en kvantitativ och en kvalitativ studie och menar att man med viss försiktighet kan benämna dessa studier som objektiva/naturvetenskapliga respektive subjektiva/humanvetenskapliga.

Vår undersökning inleddes med studerande av litteratur och tidigare forskning inom vårt valda ämne för att skapa oss en tydligare uppfattning av ämnet. Därefter genomfördes studien med hjälp av intervjuer med respektive verksamhetsansvarig på fyra verksamma förskolor i Sverige. Samtalsintervjuer genomfördes även med en annan typ av verksamhet som arbetar med djur som pedagogisk metod.

Intervjuundersökning

Som ett komplement till studerande av tidigare forskning och relevant litteratur undersöktes vilken föreställning förskolorna själva har om företeelsen *djur och förskola*. En form av respondentundersökning är samtalsintervjun där forskaren fokuserar på uppfattningar och tankebanor snarare än på fasta svarsalternativ (Esaiason, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud, 2007). Frågorna vi ställde var genomgående öppna vilket också betyder att svaren varken kunde sorteras som rätt eller som fel. Istället sorterades svaren i kategorier. Författarna upplyser vidare hur en samtalsintervju kan planeras och utföras för att få ett önskvärt resultat. Frågorna ska, enligt författarna, vara korta, okomplicerade och bekväma för svarspersonen. Frågorna ska även vara öppna och inbjudande till långa, uttömmande svar. Detta låg till grund för skapandet av vår intervjuguide.

Esaiason et al. (2007) och Stukát (2005) skriver att intervjun bör ske där intervjupersonen känner sig så bekväm som möjligt och gärna där intervjun kan genomföras i lugn och ro. Beroende på vilka möjligheter eller begränsningar man har att möta intervjupersonen personligen menar Stukát (2005) att telefonintervjuer kan vara aktuellt. Våra intervjuer genomfördes just som telefonintervjuer för att få möjlighet att samla in samtliga aktuella verksamheters uppfattningar trots att flera av verksamheterna låg på andra orter i Sverige. Tid och plats valdes av intervjupersonen själv med vår förhoppning att intervjusituationen på så sätt skulle bli så bekväm som möjligt för den intervjuade.

För att kunna fokusera på samtalet samt att ge en möjlighet till ökad självreflektion och återblick användes tekniska hjälpmedel för inspelning. Både Stukát (2005) och Esaiason et al. (2007) förespråkar inspelning. Eftersom våra intervjuer genomfördes med telefon som hjälpmedel hade vi möjlighet att spela in samtalet med hjälp av högtalarfunktionen och inspelningsverktyg till datorn. Av etiska skäl meddelades ändå intervjupersonen om detta.

Det inspelade materialet från respektive intervju transkriberades sedan för att möjliggöra upprepade genomgångar av intervjumaterialet. Stukát (2005) klagar på att upprepade genomgångar av det utskrivna materialet är nödvändigt för att kunna hitta djupare förståelse av den intervjuades svar.

Analys av data

Intervjumaterialet transkriberades för att sedan kategoriseras i förhållande till de svar som framkommit.

Etiska aspekter

I Codex beskrivs de regler som gäller vid forskning där människor ingår och vilken information som skall delges (Codex, 2013). Enligt regelsamlingen ska studiens innehåll, syfte, metod och forskningshuvudmän redogöras för undersökningspersonerna. De ska samtidigt informeras om ett frivilligt deltagande och möjligheten att när som helst kunna avbryta sin medverkan (Codex, 2013). Med detta som grund väntas personen ge ett samtycke till medverkan - ett så kallat informerat samtycke. I ett inledande skede i vår studie skickades ett mail till alla verksamheter där information om vår studies innehåll och syfte beskrevs. Samtidigt tillfrågades verksamheterna om de ville delta i studien. I de fall verksamheterna inte svarade på mail kontaktades de även via telefonsamtal. Efter ett medgivande bokades intervju in där vi inledde med att berätta att intervjun spelades in och att intervjupersonen när som helst kunde avbryta sin medverkan. Efter avslutad intervju tillfrågades intervjupersonen om det fanns önskan att vara anonym i publiceringen av studien.

Studiens tillförlitlighet

Reliabilitet kan beskrivas som en säkerhetskontroll och kontrollerar hur bra metoden är på att undersöka det den ska (Stukát, 2005). Vid en intervju finns det alltid företeelser som kan påverka kvaliteten på intervjun. Exempel på sådant kan vara den intervjuades dagsform, intervjuarens förmåga att locka fram uttömmande svar och andra yttre störningar. Eftersom vi utförde våra intervjuer över telefon vet vi inte vilken situation den intervjuade befann sig i. Personen kan befinna sig i en stressad vardag där vår intervju känns mer som ett måste än ett sätt att delge värdefull information. För att minska risken för detta lät vi intervjupersonen själv bestämma tid för intervjun. Vår ambition var att minska risken för missförstånd genom att utforma okonstlade och tydliga frågor, vilket Stukát (2005) menar är av stor vikt. Ytterligare en risk som författaren nämner med frågor, oavsett form och situation, är att den tillfrågade vid det enskilda tillfället glömmer bort att nämna vissa aspekter som egentligen skulle varit aktuella att framföra.

Validitet avgör om det som är undersökt verkligen är det som var meningen. I vårt fall måste vi fråga oss om vi utformat intervjufrågorna och ställt dem på ett sådant sätt att vi fått fram de svar vi tänkt oss.

I en studie eftersträvas ofta generaliserbarhet. Inom kvalitativa studier är det dock ofta svårt då man har ett mindre antal undersökningspersoner. Vi kan därför inte säga oss vara ute efter generaliserbarhet utan enbart att skapa en bild på hur området kan se ut. Dessutom är antalet verksamheter som arbetar med djur som pedagogisk metod begränsad i Sverige vilket också gör det svårt att få en generell bild kring synsättet.

En stor del av undersökningen bestod i att studera den forskning som tidigare genomförts på ämnet djur i förskolan eller djur i kontakt med barn. För att undvika mellantolkningar av text använde vi förstahandskällor i så stor utsträckning som möjligt. På grund av den begränsade tiden har vi dock valt att i vissa fall använda oss av litteratur som är sammanfattningar eller sammanställningar av annan forskning. Eftersom ämnets ovanlighet gör att det inte är så många studier gjorda användes forskning utförd både i Sverige och i andra länder, forskning utförd på vuxna samt viss litteratur skriven av förskollärare.

Vårt val av forskningsområde innebar en begränsning i urval av svarspersoner eftersom arbetssättet fortfarande är relativt ovanligt i Sverige. För att få så många svar som möjligt och därmed öka möjligheten till hög svarsfrekvens och olika svars kategorier tillfrågades samtliga aktuella förskoleverksamheter vi hittade med hjälp av internet och tidigare forskning. Två av de förskolor vi tillfrågade valde dock att inte medverka. Vi ville veta förskolans idé, inte den enskilda pedagogens,

och valde därför att intervjua endast en person från varje förskola som kunde representera förskolans synsätt. Valet av svarsperson lämnades till respektive förskola att göra.

Undersökningens begränsningar och svagheter

Stukát (2005) beskriver en kritik som ibland riktas mot kvalitativa studier. Denna kritik riktar sig till den subjektiva tolkningen som sker i en kvalitativ studie. I vår studie undersöktes och jämfördes forskning och litteratur med verksamheternas föreställningar. I arbete med människor är det svårt, om ens möjligt, att bara studera "sann", mätbar kunskap enligt Stukát (2005). Vi anser att det är nödvändigt att undersöka människornas egna uppfattningar och erfarenheter för att själva bilda en uppfattning och en lärdom om olika företeelser såsom arbetssätt i förskolan.

Resultat

Under denna rubrik kommer vi först att presentera de verksamheter som varit delaktiga i vår undersökning. Detta gör vi för att tydliggöra hur de kommer i kontakt med djuren. Därefter kommer vi att presentera resultatet av intervjuundersökningen samt analysera det.

Verksamheterna

I presentationen av verksamheterna har vi kompletterat de svar vi fått genom intervjuerna med information från respektive hemsida. Länkar till verksamheternas hemsidor finns i bilaga 2. En av förskolorna presenteras utan namnangivelse med hänsyn till förskolans önskemål. Vi kallar den Förskola Stockholm.

Backsippans förskola är en ekonomisk förening som drivs av personal på förskolan. Det är en verksamhet med natur och djurprofil vilket i deras fall innebär att de spenderar mycket tid i naturen för att bland annat ge barnen möjligheter uppleva naturen och dess mångfald på ett naturligt sätt. I verksamheten finns tillgång till en hund som ägs av en av förskollärarna och de har också haft ödlor i terrarier. Man har ett nära samarbete med Naturskolan Asköviken som är ett komplement till stadens skolor och hjälper dem att väcka intressen för djur och natur och Vallby Friluftsmuseum som arbetar med bevarandet av svenska lantraser och det svenska kulturarvet vilket ger ytterligare möjligheter till upplevelser och lärande. Förskolan består av en avdelning med barn mellan ett och fem år.

Nordens Ark är en förskola som startats av stiftelsen Nordens Ark. Verksamheten har en *I ur och skur*-profil vilket innebär att de arbetar efter Friluftsförbundets pedagogik och metod som grund. Friluftsliv, utomhuspedagogik och upplevelsebaserat lärande är de grundstenar arbetssättet vilar på (Friluftsförbundet, u.å.1). För att förskolan ska få bedrivas i *I ur och skur*-regi krävs att minst 75 % av personalen gått Friluftsförbundets grundutbildning (Friluftsförbundet, u.å.2). För förskolan Nordens Ark innebär detta att de spenderar mycket tid i naturen och även i djurparken Nordens Ark. Förskolan ligger belägen i parkens lantgård vilket innebär att barnen ständigt har närheten till lantdjuren samtidigt som den ligger i direkt anslutning till huvuddelen av djurparken. Barnen är en del i arbetet med att ta hand om och lära om djuren, vilket handlar om att bevara utrotningshotade djur. Verksamheten består av en avdelning med barn i åldrar ett till fem år.

Smultronstället är en ekonomisk förening som bedrivs som ett blandkooperativ. Det innebär att styrelsen består av både föräldrar och personal. Förskolan har en egen mindre bondgård där barnen ständigt har närheten till djuren och är en stor del i omvårdnaden av djuren. Verksamheten består av tre avdelningar med barn mellan ett och fem år, vilka turas om att ha huvudansvaret för djuren.

Förskola Stockholm bedrivs som en ideell förening i samarbete med en 4H-gård. En 4H-gård är uppbyggd efter den traditionella svenska bondgården med djur som tillhör svenska lantarter. Syftet är att skapa ett samspel mellan människor och natur och samtidigt utveckla respekt och ansvarstagande för detta. Huvud, Hjärta, Hand och Hälsa är de ”H” som representerar kunskap, medkänsla, färdighet och ett sunt levnadssätt. ”Att lära genom att göra” är mottot som ligger till grund för det arbetssätt man förespråkar (4H, u.å.). Förskolan besöker 4H-gården 3 dagar i veckan för att hjälpa till och umgås med djuren. Barngruppen består av 26 barn i åldrarna två till fem år.

Fadderhunden drivs av Sara Karlberg och är ämnad att fungera som en resurs och ett komplement för förskolor, skolor och föräldrar som vill ha hjälp att arbeta med värdegrunden och ser hunden som en resurs i detta. Beroende på ålder och/eller behov erbjuds verksamheterna olika koncept som

fokuserar på specifika övningar och områden. Fadderhunden har flera ekipage och finns i Göteborg, Borås, Malmö, Stockholm och Norrköping.

Intervjuer

I det här avsnittet kommer vi att presentera det resultat vi fått genom intervjuer. Vi har valt att kategorisera svaren och redovisar dem under *utveckling*, *lärande* och *hälsoaspekter*. Efter varje kategori analyserar vi resultatet i förhållande till litteraturen. Intervjuerna är transkriberade och presenterade så som orden sas. Det innebär att det är talspråk snarare än korrekt skriftspråk. Detta för att minska risken att tolka orden annorlunda och öka vår studies tillförlitlighet. Däremot är till exempel inte pauser, tonlägen eller skratt utskrivna eftersom vi ansåg att det inte var relevant för vår undersökning.

Utveckling

Det främsta motivet till varför verksamheterna i studien arbetar med djur har huvudsakligen grundat sig i barns utveckling av sociala färdigheter. Dessa färdigheter handlar främst om utvecklad förmåga till hänsynstagande, en ökad till empati för andra. Förskolorna använder arbetet och samvaron med djuren som en pedagogisk resurs för att utveckla dessa egenskaper. Förskolorna är överens om att i arbetet med djur måste barnen visa hänsyn mot både djur, varandra och andra runtomkring (exempelvis besökare). I arbetet med att ta hand om djuren handlar mycket om att se till att djuren har det bra, att läsa av hur djuren mår och vilka behov som behöver tillgodoses. Studien visar att verksamheterna kopplar barns utvecklade hänsyn och empati för djuren till tillämpande av denna färdighet till andra människor.

“Den vecka som man då har djuren så är det ju att mata, och mocka och pyssla om och se till att de har det bra och se att dom mår bra framförallt, djuren också”.

Carina, Smultronstället

“Vi har ju med oss hundar dit så att säga. Det vi gör är att vi, beroende hur gamla barnen är så har vi olika koncept. Jobbar vi på en förskola till exempel då så det är liksom standardupplägget med Fadderhunden handlar om gruppstärkande övningar där man arbetar med en barngrupp som ska då utföra både lekar och uppgifter som är liksom kopplade till att barngruppen ska liksom reflektera och fundera kring sin egen empatiska förmåga och att vi ska ha respekt för varandra och ta ansvar för sina egna handlingar och för dom både individer och människor och djur som vi har runtomkring oss”.

Sara, Fadderhunden

“Dom barnen som har varit här dom har ju haft sån otrolig glädje utav att ha hunden på förskolan. Det går inte alltså, man måste nästan uppleva det. Men det här att få ha tillgång till ett djur och då hund då, som är ju väldigt kärvänlig och så, det har ju bidragit till ökad empati, medkänsla”.

Nina, Backsippan

“Vi pratar jättemycket om om hur man tar hand om djur och varför man tar hand om djur och det är mycket hänsyn kommer in i, i vårt arbete. Vi måste vi måste ta hänsyn till djuren och vi måste ta hänsyn till varandra och vi måste ta hänsyn till alla besökare och alla som arbetar. Så det är ju en jättestor organisation. Det är många anställda som har sina arbetsuppgifter på Nordens Ark så att, det mesta går ut på ett samspel. /.../ Vi har ju vår förskola där djuren bor. Då kan man inte skrika och springa runt och inne hos djuren och där utan man måste tänka ett steg längre och att jag kan nog känna det att dom har nog ett mer ansvarstänk än vad jag vart med om förut. Sen är det väl kanske för vi arbetar mer med just för att vi behöver det, när vi nu är i den miljön”.

Linda, Nordens Ark

“Att vara verkligen varsamma och ta hänsyn. Dom lär sig, dom får en väldigt, dom får inte springa runt bland djuren och skrika och så. Det blir det ju för gården är ju till för alla och det kommer ju andra barn och fröknar dit och dom låter ju barna springa och dom har ju inte något ansvar. Våra barn får lära sig ansvaret. /.../ Att ha djur i en barngrupp /.../ är lugnande och uppfostrande faktiskt. Det har

bara varit fördelar /.../ Barnen får lära sig väldigt mycket. Dom hjälper ju till och dom går med sina skottkärror och mockar och har sig och dom tycker det är jättekul att vara på 4H-gården och vi har haft mycket glädje av den just det där med att vi kan rida och vi kan låta barnen åka häst och vagn och så där och barnen tycker det är jättekul faktiskt. Det blir ju självkänslan där när man kan rida och så där ändå från liten ålder det också. Många fortsätter och rider på ridskolor sen när dom har slutat hos oss, så att det är ju en bra början för dom. Och det är jättetrevligt faktiskt att ha djuren. Det, att ha djur i en barngrupp och överhuvudtaget. Det är lugnande är det är väldigt uppfostrande för barn faktiskt. Det är det. Det har bara varit fördelar”.

Förskola Stockholm

“Att då kunna arbeta med empatin och ansvar och alla dom här bitarna som är grundläggande för oss kunde man göra på ett rätt så enkelt sätt genom att ha djur. /.../ Vi får ett lugn i, lugnet runtomkring också. Att man får arbeta mycket med dom bitarna hur man är mot varandra för att du måste arbeta med det med djuren. Att hur ska du kunna komma nära fåren härvid nu? Kan du bara rusa fram och skrika och tjoheja där? Utan du får du kanske gå in och göra på ett annat sätt utan, du får kanske. Dom lär ju sig det att man går in och sätter sig ner, man väntar in och så vidare. Men det handlar ju om att det du jobbar med djuren det ska tillbaks till dina kompisar sen. Att du kan sen se kopplingarna där emellan att hur man är mot varandra. Och barnen kan också se den här kopplingen att det händer nånting med djuren. Höror som ibland dom bråkar och slåss när det kommer en ny in. Då reflekterar ju barnen väldigt mycket över just dom bitarna att: nej men åå titta nu slåss dom ju där och nu är du ju arg på den då blir den ledsen och så vidare, så att dom kan ju koppla dom känslorna som dom kan få tillsammans med sina kompisar med, men dom kan sätta ord på det på ett annat sätt.”

Carina, Smultronstället

Studien visar en vikt i att barn anförtrösts med ett ansvar i arbetet med djuren:

“Man har alla sina djur på sin förskola. Och där går ju barnen in och, eftersom vi är tre avdelningar, så roterar det på våra tre avdelningar att som har huvudansvaret tillsammans med barnen då, vecka för vecka. Och den vecka som man då har djuren är det ju att mata, och mocka och pyssla om och se till att de har det bra och se att dom mår bra framförallt”

Carina, Smultronstället

Carina på Smultronstället beskriver också en tillgång i djuren är för barn med exempelvis relationssvårigheter eller hyperaktivitet av något slag:

“Du har ju, man säger, den biten som har med barn i behov av särskilt stöd så har vi ju också där kunnat se att de barnen mår ju väldigt bra utav att umgås med djuren. Och just med barn som kanske har lite relationssvårigheter på olika sätt och även som har nån hyperaktivitet eller liknande bakom sig. Dom mår väldigt bra när dom kommer in till djuren och blir mycket lugnare i dom situationerna”.

Resultatet av studien påvisar den villkorslösa kärleken som uppstår mellan barnen och djuren och den ömsesidiga tillfredsställelsen i närheten med djuren. Det finns alltid någon som blir glad av att man kommer.

“Kopplingen till djuren och hur bra man mår utav att ha djur nära sig eftersom dom är helt kravlösa. Dom bara ger kärlek, dom gör inga krav tillbaka liksom på att, på varken det ena eller det andra sättet”

Carina, Smultronstället

“Dom barnen som har varit här dom har ju haft sån otrolig glädje utav att ha hunden på förskolan. Det går inte alltså, man måste nästan uppleva det, men det här att få ha tillgång till ett djur och då hund då, som är ju väldigt kärvänlig och så, det har ju bidragit till ökad empati, medkänsla. Barnen, alltså, det är en naturlig känsla. Varenda unge som varit här har ju älskat det här med hunderiet /.../ Nånting som var väldigt påtagligt det var ju att trötta barn som kom på morgonen, om jag öppnade då var alltid Roxy med här /.../, då är dom ju direkt jätteglada och se hunden. Så att det hjälper till om man säger, att ha djur på förskolan. Och nånting att gosa med, nån som bryr sig om och nån som kommer och

Intervjuerna framvisar det mod det innebär att vara nära ett djur:

“Att våga lita på att ha en hund bakom ryggen utan att se den helt så, att våga känna nosen och tungan emot handflatan, men allra viktigast av allt blir ju egentligen att det är ett barn som hamnar i vad ska man säga centrumljuset eller vad man säga, för alla tittar ju på det barnet just då när hunden är bakom ryggen och alla kan ju tycka att det är svårt ibland att vara i centrum och så, men här blir det väldigt, väldigt lättsamt. Det blir nånting som alla är engagerade av och glada i att se och på så sätt blir det väldigt enkelt för den som vill prova på men ändå inte vågar vara i centrum att faktiskt va det. För fokus flyttas ju väldigt snabbt vidare. Och sen så pratar man också om hur det känns att man vågade”.

Sara, Fadderhunden

“Vi har haft mycket glädje av den just det där med att vi kan rida och vi kan låta barnen åka häst och vagn och så där och barnen tycker det är jättekul faktiskt. Det blir ju självkänslan där när man kan rida och sådär ända från liten ålder det också. Många fortsätter och rider på ridskolor sen när dom har slutat hos oss, så att det är ju en bra början för dom”.

Förskola Stockholm

Nina på Backsippan framhäver den könsneutrala aspekten i arbetet med djur på förskolan. Hon beskriver att intresset finns hos alla barn, men att det däremot kan skilja sig i uttryck:

“Alltså dom vill ju lära sig om hunden. Dom har ju fått prova det här med hundgodis nu och hur man lär en hund att gå fot. Ett genuint intresse har det funnits både hos killarna och tjejerna. Och killarna här, dom stora, tidigare, dom ville ju lära henne att spela fotboll och hon var ju med på det då, på noterna. Hon tog ju bollen och sprang bort från dom, men det är en annan sak. Och tjejerna var mer så här att dom skulle gå ut och gå med henne då. Det var. Så att där kan man se könsskillnader också. Man kan titta på genuspedagogik då att dom liksom naturligt hur dom betedde sig utan att vi va var där och berättade hur det skulle gå till, utan dom fick hunden och sen så “jaha, så där var det”.

Analys av utveckling

Folke Fichtelius (1995) menar att de sociala färdigheter som barn utvecklar i samvaron med djur, såsom förmågan att tolka och använda signaler, är sådana som barnet använder i samvaron med andra människor. Hon menar också att dessa färdigheter är avgörande i barns samvaro med andra och i deras viktiga lek. Ordet *empati* kan översättas till inkännande eller känna med (Holm, 2001, s. 67 samt Öhman, 1996, s. 29) och kan kopplas samman med förmågan att se och tolka signaler och visa hänsyn utifrån dem. Att visa hänsyn är också något som står i Lpfö98 som en viktig del i utvecklandet av normer och värden (Skolverket, 2010). Detta är något som även framkommer studien. Samtliga verksamheter förklarar vikten av att utveckla barns förmåga att läsa av tecken och ta ett ansvar i visad hänsyn i den kontext de befinner sig i. De intervjuade menar att barnen måste se djurets egenskaper och behov och därtill anpassa sitt beteende för att komma dem nära (i de fall detta är målet) och/eller tillgodose djurets behov. Detsamma gäller i samvaron med varandra, för att få kontakt och/eller skapa en fortgående lek. Frågor om hur man är mot djuren och vidare hur man är mot varandra är centrala i verksamheterna. Empati är således en viktig del i verksamheterna.

Skollagen (SFS 2010:800, Skolverket, 2010) framhåller att alla barn i förskolan, oavsett behov och förutsättningar, ska vara integrerade i den vanliga verksamheten och ges det stöd de behöver utifrån dessa. Alla barn ska få uppleva tillfredsställelsen det ger att göra framsteg, övervinna svårigheter och att få uppleva sig som en tillgång i gruppen. Carina på Smultronstället beskriver en visad positiv effekt djuren har på barn med relationssvårigheter och/eller någon typ av hyperaktivitet. Möjligtvis kan detta ha sin förklaring i det Julius et al. (2013) beskriver utifrån en studie som visat att ett barn med autism visat ökad social förmåga i samvaron med djur. Barnet var med

uppmärksamt, pratade mer, var lättare att kontakta och mer social än det i vanliga fall var. En annan möjlighet till den positiva effekt Carina beskriver är den lugnande effekt som Beck-Friis, Strang och Beck-Friis (2007) menar att djur har på människan. De förklarar att barn med koncentrationssvårigheter upplever en positiv, lugnande effekt då de klappar en hund, vilket troligtvis beror på frisläppande av oxytocin. Uvnäs Moberg (2009) menar att effekterna av oxytocinets frisättande håller i sig under längre tid om beröringen, och därtill frisättandet av oxytocinet, sker ofta. Eftersom samtliga verksamheter i studien arbetar med djur kan vi sannolikt koppla detta till alla barn som befinner sig i verksamheterna.

Vår studie visar att en stor faktor för att arbeta med djur i förskolan är det ökade välbefinnandet det ger för barnen. Folke-Fichtelius (1995), Leicht Madsen (1999), Beck-Friis, Strang och Beck-Friis (2007), Malm (2012) och Melson (2001) menar alla att samvaron med djuren är en bidragande komponent i ökandet av vårt psykiska välbefinnande. De menar att omvårdnaden av djur får oss att känna oss behövda, viktiga, uppskattade och älskade, vilket stärker människans självförtroende och/eller självkänsla. Lindwall (2011) beskriver självkänsla som en känsla för sig själv. I studien ser vi att verksamheterna vill få barnen att känna sig viktiga genom att låta barnen ta ett ansvar och vara delaktiga i omsorgen av djuren. Barnen anförtros med ett ansvar i arbetet med djuren. Malm (2012) betonar att barn behöver mycket kärlek för att må bra och att detta är något de får genom djur villkorlös kärlek. Ett djur kan bli till en vän som alltid finns där, som aldrig ger kritik eller skrattar åt en. Att djuren blir en vän beskrivs tydligt av Nina på Backsippan när hon ger exempel på pojkars och flickors inkluderande av hunden i deras lek och intressen. Djurens visade uppskattning och villkorlös kärlek som källa till barnens glädje och kärlek är sådan som framhävs i vår studie. Nina på Backsippan säger att den starka känsla barnen får för djuren är svår att förklara och att man behöver se det med egna ögon för att få en tydlig bild av den. Köhler & Messelius (2006) och Jensen (1996) beskriver självförtroende som en tro på sig själv i att man klarar en uppgift eller en utmaning. Studien visar exempel som ridning, att delges ett ansvar att ta hand om djuren som en förutsättning för att de ska må bra samt att få öva på att vara i centrum under lättsammare omständigheter som viktiga delar i skapandet av självförtroende hos barnen.

I vår studie beskrivs också den könsneutrala aspekten i samvaron med djur. Oavsett kön visar barnen ett genuint intresse för djur. Melson (2001) menar att samvaro med djur är ett sätt för pojkar att få visa uttryck för kärlek och omvårdnad, vilket annars kan upplevas som svårt. Han betonar dock att detta kan vara bra för barn oavsett kön eftersom barn idag ges färre möjligheter att öva sin förmåga att ta hand om andra i jämförelse med tidigare.

Lärande

Studien visar en medvetenhet i att förena arbetet med barns lärande och djuren. De intervjuade påpekar att alla delar i läroplanen är tacksamma att arbeta med i arbetet med djur, men de delar som framhävs är matematik och naturvetenskap. Verksamheterna visar möjligheten till autentiskt och konkret arbetet med djuren.

Naturvetenskapen i arbetet och samvaron med djur beskrivs både genom att utveckla lärandet om syftet med att ta hand om djuren, naturens eget kretslopp med liv och död, äta och ätas. En av förskolorna har som inriktning att bevara utrotningshotade djurarter och fokuserar därför mycket på varför man tar hand om djuren och vad som händer om man inte gör det. I beskrivningen presenteras naturens kretslopp som en naturlig del i barnens samvaro och arbete med djuren:

“Här på Nordens Ark är det ganska så stort det här med att ta tillvara på det vad naturen bjuder på. Vi har ju mycket hästar till exempel som lämnas för slakt här som används som djurfoder. Det låter väldigt makabert det här men det blir en väldigt naturlig del för barnen, att dom vet att. Och så samma griskultingar när har man inte har fått sålt dom så blir det mat till någon annan. Så att dom får en hel cykel med hur det faktiskt är i naturen. Att det är det mest naturliga. Sen är inte dom med och slaktar

och såna där saker, det är dom inte, där går gränsen, men dom har liksom kunnat få se en död häst till exempel som man kommer, som kommer att bli mat och dom är med och ger djurena köttben till exempel. Så dom får det, det är ingen utav barnen som reagerar utan det är helt naturligt för dom. Man kan ju tycka som sagt var att det låter lite makabert, men där vill ju vi få in hela, hela kretsloppet. Det är ju så hela, hela naturen går ut på. Det är ju att äta och ätas. Det det är ju lite som det här med, med det naturliga kretsloppet som sagt var.

Linda, Nordens Ark

Vår studie belyser möjligheten till koppling mellan barns erfarenheter och djurs sjukdom eller död och att det är en viktig att bearbeta. Att ta hjälp av de situationer barnen upplever med djuren blir ett sätt att få en öppning, men även en distans till erfarenheter av människors död som kan vara svåra att prata om:

“Det föds djur här och det dör djur. Det är ju också en naturlig del i barnens vardag att det händer saker i djurens värld och man tar upp det och belyser det på olika sätt och där är ju också samma sak att allt det som händer med djuren, det kopplar ju barnen till sig själva och till sin omgivning. Och där får man då ta upp det här att är det nån farmor eller morfar som är död i den familjen och vad gjorde man då? Jo, då hände detta och detta och detta. Och då också samma sak där, att barnen kan bearbeta saker och ting på ett annat vis genom att man tar det utanför dom och sen så kommer det tillbaks in till dom igen”

Carina, Smultronstället

Nina på Backsippan beskriver möjligheten i att även ta tillvara på kräddjur och deras livscykel i förståelsen av naturens kretslopp. De hade ödlor i terrarier inne på förskolan:

“Vi har haft fyra stycken som även fått ungar, men sen äter dom ju upp dom och så där, men det är ju en liten livscykel i det där därå med djur och natur-profilen”.

Resultatet visar också att det finns ett intresse att ge barnen möjlighet att få en närmare relation till djur än vad många barn idag har:

“Jag har själv vart med och startat Smultronstället och min tanke från början var, jag är uppvuxen på en gård och utifrån det så kände jag att, vad som vart viktigt för mig i min barndom så var det just den kopplingen till djuren och hur bra man mår utav att ha djur nära sig eftersom dom är helt kravlösa. Dom bara ger kärlek, dom gör inga krav tillbaka liksom på att, på varken det ena eller det andra sättet och så när jag skulle börja starta upp Smultronstället så kände jag att det var en del som jag tyckte var oerhört viktig att få med om jag nu skulle lägga ner jobb på att starta det. Så kände lite det här att många barn idag har inte möjlighet att komma nära djur på det sättet”

Carina, Smultronstället

Intervjuerna visar på en förhoppning om ett ökad och livslång intresse för djuren och en medvetenhet om vår påverkan på djuren:

“Och sen att man måste bevara våra våra djur för å så att dom ska få finnas kvar. /.../ och delge barnen det så att de tänker sig ta bättre vara på naturen än vad vi kanske har gjort”.

Linda, Nordens Ark

“Många fortsätter och rider på ridskolor sen när dom har slutat hos oss, så att det är ju en bra början för dom”.

Förskola Stockholm

Att förbereda mat till djuren nämns som ett naturligt tillfälle till matematik i form av räknesituationer, mängdmätning, sortering samt reflektion och diskussion om en passande strategi för att lösa uppgiften:

“I foderkammarn har man då mått och vågar och så så barnen kan mäta och väga hur mycket mat djuren ska ha till exempel och likadant med hur, hur mycket får det plats i den här korgen och när man trycker ihop så blir det mer och mindre och så vidare. Så det finns mycket man kan arbeta med som man kan då få med sig när barnen får det konkret. Och inte att vi behöver ha, vi behöver inte ha en samling och jobba med matematik utan vi går ut och har matematik bland djuren”.

Carina, Smultronstället

“Allt i läroplanen som det står man ska göra så det kan man utnyttja på djurgården också på 4H-gården för att dom lär sig ju teknik och dom lär sig matematik med hur mycket djuren ska ha. En deciliter här och en deciliter där”.

Förskola Stockholm

“Det är jättemysigt att kunna få vara nära och vara med och vara med och fixa godiset till djuren och dela morötter och vi räknar och vi sorterar.”

Linda, Nordens Ark

Analys av lärande

I läroplanen för förskolan (Skolverket, 2010) står det att förskolan ska lägga grunden till ett livslångt lärande samt att den ska vara rolig, trygg och lärorik för alla barn. Detta visar sig vara centrala delar för förskolorna i vår studie. I läroplanen står också att lärandet ska vara meningsfullt för barnet och att det är förskollärarens uppgift att detta efterlevs (Skolverket, 2010).

Leicht Madsen (1999) beskriver vår förändrade relation till djuren, från en naturlig del av våra liv till en mer ytlig, och menar att detta därför bör vara ett viktigt inslag i pedagogiska diskussioner. Han menar också att det ökade avståndet till djuren även blivit ett pedagogiskt problem eftersom barnens möjlighet att få en realistisk bild av djuren minskar. Studien visar att det finns ett intresse att förändra den relation till djuren vi har idag. Man ser att möjligheten till djurens närhet har minskat och vill därför ge barnen en möjlighet till den närhet människan en gång haft.

I läroplanen för förskolan (Skolverket, 2010) beskrivs naturvetenskap som en viktig del i förskolans arbete. Barnen ska utveckla ett intresse för naturen och en förståelse för naturens olika kretslopp och hur människor, natur och samhälle påverkar varandra. I rapporten *Hållbar utveckling i praktiken* (Skolverket, 2004) betonas vikten av att arbeta med hållbar utveckling i skolans verksamheter. Med det menar man en kunskap om hur man bör använda naturens resurser för att inte äventyra någon del i det ekologiska systemet. Folke Fichtelius (1995) menar att man bör ta hjälp av djuren om man vill utveckla detta hos barnen på ett seriöst sätt. Verksamheterna i studien visar prov på en medvetenhet kring barnens lärande om kretsloppet och man ser arbetet med djuren som en naturlig hjälp i detta. De flesta verksamheterna arbetar med sällskapsdjur eller nyttodjur, men Nina på Backsippan betonar även möjligheten att använda kräddjur.

Malm (2012, s. 9) talar om djurens viktiga bidrag i förståelsen för och bearbetningen kring liv och död. Genom att få följa djuren får barnen följa livets gång på ett naturligt sätt, men får samtidigt möjlighet till distans till ett annars känsligt och svårbeskrivet ämne. Barnen får möjlighet att se både parning, födelse, liv, sjukdomar och död. Studien visar att detta anses som en betydelsefull och lärorik del i arbetet med djur på förskolan.

Matematikaspekten i arbetet med djur nämns men enbart kort i studien, men framställs samtidigt som en självklarhet. Dahlgren (2007) framhäver det upplevelsebaserade lärandet, där undervisningens innehåll samverkar med den sociala och fysiska verkligheten. Han menar att detta är viktigt för att kunskap, färdighet och värderingar ska bli hållbara. De utvecklas då i den kontext de i stor utsträckning kommer att tillämpas. Han betonar det viktiga arbetet som skedde på de traditionella bondgårdarna då Sverige fortfarande var ett bondesamhälle, men understryker den viktiga reflektionen som tillkommit idag kring vad det är man gör och varför. Studien vittnar om ett

naturligt, konkret och meningsfullt sätt att använda matematiken på. Vissa av verksamheterna är placerade på en djurgård där barnen är en del i det arbete som krävs på en sådan. Även Glydon (u.å.) beskriver att matematiken är en stor del i arbetet på bondgård. Vissa av verksamheterna har djur i mindre utsträckning, men där barnen ändå har en del i skötseln av dem. Barnen i studien hjälper till att utfodra djuren vilket innefattar bland annat räkning, mätning och hantering av strategier och instrument som lämpar sig för uppgiften. Heiberg Solem och Lei Reikerås (2006) och Johnsen Høines (2000) håller med om vikten av meningsfullt använda av matematiken och betonar att det är den vuxnes ansvar att skapa en positiv bild av matematiken för barnen, något som även understryks i läroplanen för förskolan (Skolverket, 2010).

Fysiska och psykiska hälsoaspekter

Studien visar att djuren är en märkbar källa till lugn:

“Man upplever att barnen blir mycket mera harmoniska när dom får hålla på med djur”.

Nina, Backsippan

“Och det är jättetrevligt faktiskt att ha djuren. det, att ha djur i en barngrupp och överhuvudtaget. Det är lugnande är det är väldigt uppfostrande för barn faktiskt. Det är det. Det har bara varit fördelar.”

Förskola Stockholm

I vissa fall understryks den lugnande effekt djuren har för de barn med någon slags hyperaktivitet. Carina på Smultronstället fortsätter sin beskrivning angående barn i behov av särskilt stöd:

“Dom mår väldigt bra när dom kommer in till djuren och blir mycket lugnare i dom situationerna. Lite det här att borra ner händerna i djurens päls. De har ju mycket med känslor och sinnen som som arbetar på ett helt annat vis ju och man kan bara liksom va där, där är inte massa, som jag sa innan, inte massa krav utan man kan bara njuta litegrann en liten stund och få flyta bort i någonting annat. Så att det är väldigt, väldigt givande”.

Av de förskolor som har djuren ständigt närvarande beskriver några av dem hur det är en fördel då barnen alltid har möjlighet att umgås med djuren.

“Sen har vi ju även lantgårdsraser som de mindre barnen är med och hjälper till och pyssla om lite. Det blir mycket klappa får. Får är väldigt väldigt keliga. Det är jättemysigt att kunna få vara nära.”

Linda, Nordens Ark

“Dom, eftersom vi har våra djur på förskolan så, som är en del i själva verksamheten utan att gå till någon bondgård eller att man besöker det utan vi har ju vår lilla bondgård här på förskolan så har ju barnen friheten till att kunna träffa dom och möta dom och komma nära dom precis precis när dom vill.”

Carina, Smultronstället

Carina på Smultronstället beskriver att djuren ofta blir barnens val då de väljer själva och att antalet konflikter är få, vilket hon menar kan ha sin förklaring i tillgången till djuren:

“Jag kan säga som att dom barnen som, om man tänker sig, när det gäller utemiljön, har ju helt andra förutsättningar för där finns alltid någonting att göra, som är kreativt för barnen. Är det något barn som tycker sig va känna sig lite ensam eller inte kan hitta på nånting just då, går dom gärna till djuren och kan sätta sig där med ett litet grässtrå liksom och mata kaninen eller nånting. Så att dom här barnen som har djuren nära sig känns mer, det känns mer kreativt på något sätt, för dom dom hittar liksom lösningar och möjligheter när dom inte har nånting annat att göra, så då uppstår det mindre

konflikter också utifrån det. Så vi har ju väldigt lite konflikter. Om det har med djuren att göra eller nånting annat det kan jag inte, det kan jag liksom inte svara på, men vi har väldigt lite konflikter i uteleken mellan barnen. Men jag tror att det kan va en del för att barnen delar upp sig på flera olika ställen och man går dit där och några går till djuren och någon och leker där och det gör att man har nånting, nåt viktigt att göra liksom”.

Det som genomlyser studiens resultat är de känslor djuren bidrar till hos barnen och då framförallt den glädje djuren skänker dem.

“Varenda unge som varit här har ju älskat det här med hunderiet. /.../ Nånting som var väldigt påtagligt det var ju att trötta barn som kom på morgonen, om jag öppnade då var alltid Roxy med här /.../ då är dom ju direkt jättegglada och se hunden. Så att det hjälper till om man säger, att ha djur på förskolan och nånting att gosa med, nån som bryr sig om och nån som kommer och slickar i örat.”

Nina, Backsippan

I följande citat kan vi se hur barnen uppskattar det de får vara med om samtidigt som de får viss motion:

“Dom hjälper ju till och dom går med sin skottkärror och mockar och har sig och dom tycker det är jättekul att vara på 4H-gården och vi har haft mycket glädje av den just det där med att vi kan rida och vi kan låta barnen åka häst och vagn och så där och barnen tycker det är jättekul faktiskt”

Förskola Stockholm

Analys av fysiska och psykiska hälsoaspekter

En rapport från barnombudsmannen (2003) visar att barn i dagens samhälle är stressade. Julius m.fl. (2012) menar att djur är avstressande för både människor och att det främst är den nära fysiska kontakten i klappandet av djur som ger den största effekten. Studien visar att detta är något som uppmärksammas i verksamheterna och att detta också har varit aktuellt i de fall barnet varit i särskilt behov av stöd. För de förskolor som har ständig tillgång till djur kan hälsoaspekterna synas mest. Enligt Uvnäs Moberg (2009) utsöndras oxytocin vid beröring, oavsett om det är mellan människor eller människa - djur. Oxytocinet ger en långtidseffekt vid upprepad utsöndring vilket ger större dämpning av till exempel stress. Enligt Collins (2013) har barn idag högre vilopuls vilket oxytocinet kan minska. Collins anser att en orsak kan vara att barn idag sitter mer stilla än de gjort tidigare vilket skulle kunna lösas genom mer motion. Det går att se att barnen på bland annat Förskola Stockholm får motion genom att hjälpa till att städa hos djuren samt rida och det går att anta att även barnen på de andra förskolorna får vara med om liknande när de sköter om djuren. Folke Fichtelius (1995) menar att djur kan vara en hjälp i motivationen till motion.

Läroplanen för förskolan (Skolverket, 2010) beskriver att arbetet i förskolan ska vara roligt och meningsfullt för barnen. Folke Fichtelius (1995) slår ett slag för att det barnen tycker är roligt bör få vara motiv nog för att välja som djur som arbetssätt. Hon beskriver att samvaron med djur innefattar både de kriterier vuxna ofta ställer på lärande, såsom att det både ska finnas en nytta med det och att det gärna också får vara vetenskapligt bevisat, och det krav barnen har, det vill säga att det ska vara roligt. Barnens kärlek och glädjen mot djuren är den aspekt vi kan se genomgående i studien, både explicit och implicit. Studien pekar också på hur barnen faktiskt tycker att det är roligt att umgås med djuren. Utöver den vanliga känslan av att ha kul kan även skratt ha flera funktioner i kroppen. Det sägs att ett gott skratt förlänger livet och Beck-Friis, Strang och Beck-Friis (2007) pekar på de hälsoeffekter som skratt faktiskt har, som sänkt muskelanspänning, minskad smärta, träning av

hjärtat och stimulering av immunförsvaret. Carina på Smultronstället påpekar också att konflikterna på deras förskola är få. Hon kopplar detta, med viss försiktighet, till att det kan ha med barnens tillgång till djuren att göra. Hon ser framförallt barnens möjlighet till kreativitet och valmöjligheter som en möjlig bidragande faktor. Hon understryker också att barnen ofta väljer att gå till djuren då de inte har något annat att göra och att de är i dessa situationer det annars ofta uppstår konflikter mellan barnen. Att barnen själva väljer att gå till djuren kan kopplas till att djuren är roliga för barnen.

Sammanfattning

Resultatet visar att djuren används som en grundläggande resurs för att skapa ett, för barnen, meningsfullt och roligt lärande. Alla delar i läroplanen nämns som tacksamma att behandla med hjälp av djuren, men de som nämns speciellt är den sociala utvecklingen, matematiken och en grundläggande förståelse för djur och natur.

Verksamheterna betonar att djuren och arbetet kring dem hjälper till i barnens utveckling av hänsynstagande och empati, både gentemot djur och människor. Detta beskrivs som en nödvändighet i verksamheterna för att kunna komma djuren nära och skapa den relationen som har för avsikt att skapas, men även för att kunna skapa ett fungerande samspel med alla de människor som vistas på gården. I arbetet med djuren delges barnen ett ansvar, vilket bidrar till en känsla av att känna sig behövda och viktiga och därtill ökad självkänsla. Den kravlösa kärleken djuren visar barnen är också en hjälp mot ökad självkänsla.

Samtliga verksamheter nämner den glädje djuren ger barnen som en av de grundläggande motiveringarna till arbetssättet. I mötet med djuren förenas individerna ofta i en ömsesidig glädje och en viktig del i detta är att fenomenet verkar könsneutralt. Arbetet och samvaron med djuren beskrivs som rolig och meningsfull för barnen. I detta betonas också en förhoppning av att detta meningsfulla ska leda till ett livslångt lärande. Verksamheterna vill ge barnen en förståelse för naturens kretslopp och ser djuren som en central källa för det. Djurens livsskeenden används också som en hjälp i att tala om liv och död, vilket kan vara ett stöd i barns förståelse och bearbetning kring egna erfarenheter om människors död. Matematik är ett ämne som framställs som en naturlig del i skötseln av djur, där framförallt utfodringen nämns som ett moment som innebär en rad matematiska moment. Här ges även möjlighet till diskussion och reflektion och upptäckande av möjliga strategier.

Bland verksamheterna uttrycks en önskan att ge barnen en möjlighet till en närmare relation med djuren. Barns minskade möjligheter till samvaro med djur nämns och en förskola med djur ses därför som ett privilegium för barn. Samvaron med djuren förklaras som lugnande och harmoniserande för barnen. Det ger ett tillfälle att stanna upp och få tid att varva ner, vilket kan vara till stor hjälp i synnerhet för barn med hyperaktivitet av något slag.

Diskussion

I denna del av studien kommer vi att diskutera det resultat studien gett i förhållande till forskningsfältet samt vad det kan innebära för läraryrket. Vi kommer även att presentera en metoddiskussion där vi delger de för- och nackdelar vi har upplevt under studiens gång. Avslutningsvis knyter vi ihop studien genom att sammanfatta resultatet i förhållande till studiens syfte, konstatera hur förskolor kan arbeta utifrån resultatet, vilka vidare forskningsmöjligheter det finns samt .

Resultatdiskussioner

Vi har valt att dela upp diskussionen i samma delar som forskningsfältet samt resultaten. Vi kommer därför att först diskutera barns utveckling därefter lärande och sist fysiska och psykiska hälsoeffekter.

Utveckling

Under undersökningens gång har vi kunnat se hur det framförallt är barns utveckling som betonas av både tidigare forskning och verksamheterna vi intervjuat när det gäller att arbeta med djur. Verksamheterna pekar framförallt på hur barnen lär sig att visa hänsyn mot djuren på ett naturligt sätt och att det går att föra över i arbetet mellan barnen. En del av forskarna kopplar förmågan att visa hänsyn till en utveckling av empati, även om de inte är helt överens. Vissa menar att en människa blir mer empatisk av att ha djur, andra menar att en människa skaffar djuret för att personen redan i grunden är empatisk. Malm (2012) kopplar också hur ett barn genom att uppleva många känslor själv lättare kan sätta sig in i andra människors känslor. Både hon och verksamheterna verkar vara överens om att djur är bra i det här fallet genom att de ofta lever kortare tid än människor. På det viset får barnen erfara död och sjukdom och uppleva de känslor som hör därtill. Därför drar vi slutsatsen att arbetet med djur i förskolan kan stötta i arbetet med känslor och empati.

Något som också kan vara ett positivt resultat är att djuren kan hjälpa till i arbetet med att integrera alla barn i förskolan. I Lpfö98 står det att alla barn ska integreras och att alla ska få uppleva sig vara viktiga, en tillgång (Skolverket, 2010). Eftersom djuren kan hjälpa till att lugna de barn med hyperaktivitet kan de också få en möjlighet att landa i verksamheten och känna sig vara en del av dem. Detsamma gäller barn med svårigheter att kommunicera. Forskningen och vår studie visar att de får lättare att kommunicera med människor i sin omgivning vilket hjälper pedagogerna att få med dem i gruppen.

Leicht Madsen (1999) presenterar några av de anledningar som finns till att människor skaffar husdjur och konstaterar att de psykologiska, att djuret förmedlar en känsla av vänskap, ger värme, ömhet och kärlek, blir någon att dela vardagen och som älskar villkorslöst som de starkaste anledningarna. Han konstaterar att det är punkter som bör kunna uppfyllas av att människor har optimala relationer med varandra. I förskolan är det lite annorlunda när det gäller djur. Där finns alltid andra människor och pedagogerna borde kunna uppfylla kraven Leicht Madsen presenterar. Vår upplevelse av förskolan idag är dock att barngrupperna på en vanlig förskola är för stora för att pedagogerna ska ha tid att ha optimala relationer med alla barnen. Att ha tillgång till djur på förskolan kan bli en möjlighet för barnen att alltid ha tillgång till den relationen. Vi menar dock på att det inte ska bli en ersättning för en pedagog och ursäkt för stora barngrupper, utan enbart en extra tillgång.

Melson (2001) pekar på hur djur kan vara en ingång för pojkar att vara mer kärleksfulla och omhändertagande. Han menar att det i dagens USA inte är accepterat för pojkar att visa kärlek och ömsinhet i andra fall men hur de ändå behöver öva på förmågan på något vis. I Sverige tror vi ofta att vi har kommit längre i jämställdhetsarbetet. Trots det måste Lpfö98 skriva ut att förskolan ska motverka traditionella könsroller (Skolverket, 2010). I en traditionell förskola har vi märkt att det till viss del fortfarande är så att pojkarna leker mer med bilar och flickorna rollekar med fokus på familj av olika slag. Vi vill understryka den könsneutrala aspekten i arbete med djur. Vi har inte sett någon skillnad i pojkars och flickors intresse för djur, vilket gör att vi vågar påstå att detta delas oavsett kön. Med arbetssättet kan förskolans pedagoger få en möjlighet att låta barnen delta i aktiviteter och uppgifter som är både omhändertagande och tekniska utan att det ses som en typisk flick- eller pojklek. Nina på Backsippan konstaterade att arbetssättet var en chans att arbeta med genus, men specificerade inte hur de skulle göra det. Hon beskriver dock att tillfällena när barnen själva fick bestämma delade de upp sig i lekarna kring hunden: flickorna gick på promenader och pojkarna spelade fotboll. Detta visar att könsrollerna fortfarande kan synas i de val barnen gör då de umgås med djuret. Barnens intressen ska naturligtvis beaktas, men vi menar att detta kan vara tillfälle för reflektion och utmaning för att försäkra sig om att detta inte sker på grund av barnens tro att omgivningen förväntar sig att exempelvis pojkar ska spela fotboll. De andra förskolorna nämner aldrig någon skillnad i flickors eller pojkars intresse för djuren, utan talar om barn överlag. Det tolkar vi som om de ser ett likartat intresse för djur hos båda könen. Även om dessa roller gör sig påmind kan djuret ändå ses som en tillgång och som en öppning för barns, och kanske i synnerhet pojkars, omhändertagande och kärlek.

En del av förskolans arbete är att hjälpa barnen att utveckla tillit och självförtroende (Skolverket, 2010, s. 6). Det är svårt att skilja självkänsla och självförtroende åt vilket går att se i forskningsfältet. Vi tolkar det med hjälp av Lindwall (2011), Köhler och Messelius (2006) samt Jensen (1996) som att man när man klarar en uppgift stärker självförtroendet medan självkänslan snarare stärks av att människor eller djur runt omkring alltid finns där och älskar villkorslöst. I båda fallen kan vi konstatera att djuren kan bli en stor del. De finns alltid tillgängliga och ställer upp både med kärlek och någon att älska. De bryr sig inte om man varit dum mot någon tidigare och är inte själva ironiska eller på andra sätt elaka. Djuren kan också hjälpa ett barn att känna självförtroende om barnet lyckas med en av de många uppgifter som finns kring dem. Det kan som i vår studie handla om att leda en hund eller häst, rida eller utfodra djuren med rätt mängd mat eller träna hunden med hjälp av hundgodis.

Läroplanen för förskolan påpekar vikten av leken när barn ska lära sig något (Skolverket, 2010). För att barn ska kunna leka behöver de kunna ge tydliga leksignaler till sina kompisar men också kunna läsa andra människors leksignaler (Folke Fichtelius, 1995; Knutsdotter Olofsson, 2003). Att barn kan lära sig läsa och ge signaler i samvaro med djur var något vi trodde redan innan men som har bekräftats av studien. Även i resultatet av intervjuerna kan vi se hur förskolorna till viss del arbetar med signaler, även om det inte alltid handlar om djurets inbjudan till lek. De nämner att barnen inte kan rusa in till djuren utan att de måste vara lugna och läsa av djuren för att se vad de måste göra för att få kontakt med dem. Att öva upp den kunskapen, att läsa av ett djurs signaler, stärker barnets förmåga att också läsa av människors signaler.

Lärande

Innan studiens början hade vi höga förväntningar kring arbetssättet och det möjliga lärandet det kunde resultera i för barnen. Vi hade som övertygelse att arbetet med djur skulle kunna innefatta alla delar i Lpfö 98 (Skolverket, 2010) och att det då framförallt bidrog med glädje och meningsfullhet för barnen. Vår studie stärker den uppfattningen med att glädje och meningsfullhet

är viktiga aspekter i verksamheternas arbete och synliggör en viss betoning på naturvetenskap och matematik.

Dahlgren (2007), Dewey (1980) och Imsen (2000) talar om det viktiga upplevelsebaserade lärandet där lärandet sker i den kontext det i stor utsträckning kommer att användas. En viktig del i förskolans arbete handlar om skapa en respekt för allt levande och därtill skapa ett intresse för barnen kring naturvetenskap och den påverkan naturen, människan och samhället har på varandra (Skolverket, 2010). Malm (2012) menar att det är i det aktiva deltagandet i djurens omsorg, som "förståelsen och intresset för djurs välfärd och vårt ansvar gentemot allt levande grundläggs" (s. 18). Respekten och förståelsen för djuren och deras värld framställs i studien som central och verksamheterna anser att samvaron med de verksamheternas djur är en viktig resurs i detta. Vi tror att detta är avgörande om ett livslångt lärande ska kunna skapas. Djurens plats i barns liv har uppenbarligen en stor roll. Många böcker och filmer innefattar djur som har betydande roller, sånger handlar om djur, barns rollekar inkluderar ofta djur och bland leksakerna har de en stående plats. Att läsa om djur eller att använda dem som en pedagogisk resurs i form av bild eller leksak hjälper sannolikt till att göra lärandet meningsfullt och roligt, eftersom barn har ett starkt intresse för dem. Dock tror vi att de levande djuren ger ett mer bestående lärande. I det faktiska mötet finns också större möjlighet till utveckling och nytta inom andra områden såsom hälsoeffekterna som vi presenterar i studien.

I studieresultatet nämns matematik i arbetet med djuren ofta kort och i litteratur har den verkat närapå obefintlig. Detta verkar mer bero på att denna del är så naturlig då barn hjälper till i skötseln av djur, än att den är mindre prioriterad och framträdande. Glydon (u.å.) beskriver att det matematiska användandet på en bondgård är stort och varierat. Detta kan ligga som förklaring till varför det inte betonas tydligare. Kanske är användandet av matematik så självklart på en gård att man glömmer att nämna det. Enligt våra erfarenheter är matematik något som medvetet arbetas med i alla förskolor, till skillnad mot exempelvis naturvetenskap. Ofta tar man hjälp av leksaksdjur för att räkna, sortera och jämföra. De används som en viktig hjälp för att locka barnet till det tänkta läromålet, eftersom barn ofta intresserar sig för djuret. Heiberg Solem och Lei Reikerås (2006, s. 9-13, 17, 24) samt Johnsen Høines (2000, s. 34) framhåller en nödvändighet i att se matematiken i kontexter som är meningsfulla för barnen. Vi är övertygade att lärandet blir bredare och innehåller flera lärandeaspekter samt delges en mening på ett annat sätt då levande djur används i detta arbete. Om barnet lär sig matematik genom att räkna djurens ben kommer det sannolikt att använda den kunskapen spontant när det träffar andra djur.

Leicht Madsen (1999) problematiserar vårt allt mer distanserade förhållande till djur. Resultatet visar på en vilja att erbjuda den betydelsefulla närhet vi en gång haft till djur. De framställer vistelsen på respektive förskolan som ett privilegium för barnen. Denna uppfattning delar de med oss, i synnerhet nu efter studiens genomförande. Vi lever i ett samhälle där närhet till stadens alla bekvämligheter i stor utsträckning är viktig för oss. Detta är möjligtvis en naturlig utveckling, men diskussionen om barns vinning av samvaro med djur anser vi bör vara större.

Fysiska och psykiska hälsoeffekter

Att djur hade påverkan på oss människor var något vi hade viss kunskap om redan innan vi påbörjade studien. Vi var dock inte medvetna om i vilket utsträckning. Studien har visat att djuren har stor påverkan, framförallt genom att oxytocin frisätts när vi berör någon, oavsett om det är människa eller djur. Oxytocinet har sedan i sin tur flera positiva inverkningar på kroppen. Att det sänker stress var något som vi kände var ett viktigt inslag, eftersom det idag talas om att barn och unga idag är stressade i högre utsträckning än tidigare. I förskolans stora grupper vistas barnen ofta fler timmar än en vuxen spenderar på sitt jobb. Om miljön då inte är positiv för barnen blir det inte

försvarbart. Även om de vi intervjuade inte nämnde just oxytocin var det flera av dem som påpekade att barnen blev lugnare av att vara med djuren.

Forskning har visat att utomhusvistelse kan ha stora fördelar för hälsan. Dels minskar smittspridningen, smittdoserna minskar, barnen rör sig mer och får också mer dagsljus (Socialstyrelsen, 2008). En av förskolorna är, förutom att de har djuren, klassad som en *I ur och skur*-förskola. Det innebär att de är ute i alla väder och ofta äter ute. Men även de förskolorna som inte har den klassificeringen är förmodligen ute mer än en vanlig förskola, eftersom djuren befinner sig utanför förskolans inomhuslokal. Socialstyrelsen (2008) menar att barn som är ute rör sig mer än de som är inne eftersom miljön bjuder in till det. De flesta som har varit på en förskola har dessutom hört kommentaren "spring inte inne". Det är ohållbart att ha barn i rörelse på en liten yta varför de reglerna ofta finns. Att ta sig ut, och dessutom ha uppgifter som kräver rörelse, borde vara positivt för dagens barn. Folke Fichtelius (1995) menar att djuren kan motivera till rörelse och vi kan se i resultatet att barnen rider, mockar hos djuren, går promenader med hundar med mera.

Arbetets litteraturläsning visade på hur skratt kan ha positiva effekter på människors hälsa. Vem har inte hört uttrycket att ett gott skratt förlänger livet? Men även om det är bra med friska barn så kan man ställa sig frågan om det bästa inte är att barnen har det roligt. Barnen som tillbringar så mycket av sin vakna tid på förskolan, borde där få uppleva hur det är att vara barn. Att leka, ha skoj och utvecklas och lära sig, men att utvecklingen och lärandet liksom bara kommer på köpet. Att framförallt känna varje dag när de kommer hem, att de har haft kul.

Metoddiskussion

I vår studie valde vi att använda oss av intervjun som metod då det passade bäst för den studie vi ville genomföra. Eftersom det fortfarande är ovanligt att arbeta med djur i förskolan fann vi enbart sex förskolor som via sina hemsidor uttryckte att de arbetade med djur. Vi fann också två andra varianter av verksamheter som använde sig av hundar som pedagogiskt redskap i arbetet med barn. Två av förskolorna och en av verksamheterna tackade nej till medverkan i studien. De intervjuer vi genomförde gjorde vi över telefon. Vi spelade in dem för att kunna lyssna i efterhand. Vår inspelningsmetod fungerade överlag bra, men en av intervjupersonerna stördes något av det annorlunda ljud som uppstår när högtalarfunktionen används. I vissa fall var det också svårt att höra på inspelningarna vad den intervjuade sa. Genom att lyssna på materialet flera gånger kunde vi ändå avgöra vad som sades. Trots de problem som fanns tyckte vi att det var den bästa metoden i vårt fall eftersom inspelningarna möjliggjorde direkta citat som vi inte skulle kunnat få genom att enbart skriva för hand. Eftersom vi inte hade möjlighet att besöka verksamheterna personligen anser vi att det var det bästa alternativet.

I tre av fallen uppfattade vi att lösningen med att låta intervjupersonen bestämma dag och tid som bra då det innebar att de hade tid att sitta ned och genomföra samtalet. I ett fall påverkade yttervärden vilket gjorde att vår intervjuperson vid intervjutillfället var ensam pedagog i barngruppen. Detta gjorde att hon blev avbruten vid flera tillfällen men ville ändå genomföra intervjun. Efter att ha analyserat svaren från intervjuerna önskar vi att vi i vissa fall hade följt upp våra frågor med fler följdfrågor för att få intervjupersonerna att precisera sina svar mer.

Eftersom vi genomfört en mindre kvalitativ studie gör vi inga anspråk på att generalisera resultatet. Att använda sig av så få personer ger ingen bild av hur personer överlag tänker kring ämnet. Reliabiliteten kan också ifrågasättas då en intervju kan påverkas av dagsformen hos den intervjuade och hur väl intervjupersonen kommer ihåg och lyckas framföra alla möjliga aspekter som skulle

kunna vara aktuella. Genom att vara tydliga med hur vi genomfört studien kan den ändå sägas vara tillförlitlig.

Avslutande diskussion

Studien visar att djur har betydelse för barn på många sätt och att det även finns många möjligheter att använda sig av detta i förskolans arbetsmetod. Det är de levande djuren som framförallt dominerar, men med hänvisning till andra möjligheter. Vi har fokuserat på *varför* man valt att arbeta med djur och inte *varför inte*. Sannolikt är allergi en viktig bidragande faktor till varför man inte arbetar med levande djur. I studien påvisas möjligheten att ha kräldjur och fiskar i verksamheterna. Även om barnen inte får uppleva närhet och den beröring på samma sätt som de skulle få i samvaro med exempelvis sällskapsdjur, finns det många andra aspekter att vinna. Studien visar framförallt möjligheten att utveckla förståelsen för naturliga kretsloppet och möjligheten att använda matematiken. Att arbeta med insekter, kräldjur och/eller fiskar är något vi menar skulle kunna tas tillvara på i större utsträckning i den traditionella förskolan, där sådant som allergier måste tas i beaktande. En alternativ metod till att använda djuren som en pedagogisk resurs i förskolan är att använda levande djur i form av filmer och bilder med dem. Barns egna djur som finns i hemmet kan här bli en bidragande faktor till att göra arbetet än mer meningsfullt. Idag finns också ett konkret material som är anpassat för skola och förskola där djur har en central plats i utvecklandet av exempelvis barns empati. REDE och Mini-REDE är ett vetenskapligt, långsiktigt och genomgripande värdegrundsmaterial som går ut på att utveckla en respekt och empati för både människa, djur och natur. Djuren används här i form av bilder och handdockor. REDEs övningar finns att ladda ner gratis på deras hemsida, se bilaga 2.

Möjligheterna att utveckla kunskaperna inom detta ämne är näst intill oändliga. Som vi tidigare nämnt är det inte mycket forskning gjord på ämnet. Vi kan se hur man kan utveckla vår fråga, *varför*, genom att söka fler verksamheter som arbetar med djur. Det går att genomföra fler intervjuer, både med barn och vuxna i anslutning till verksamheten. Det går också att genomföra observationer under längre eller kortare tid för att avgöra vad barnen utvecklar i samvaron med djur. Det går också att undersöka *hur* arbetet genomförs. Den frågan kan besvaras både genom intervjuer och genom observationer, i Sverige och i andra länder som eventuellt kommit längre i arbetssättet. Vi anser att arbetssättet förtjänar en större plats i lärarutbildningen. Genomgripande i utbildningen betonas det meningsfulla för barnet, men sällan nämns levande djur som ett alternativ. Om fler får upp ögonen för arbetssättet kommer det sannolikt bli mer använt och därmed också aktuellt för forskning.

Slutsats

Vårt syfte med studien var att undersöka varför förskolor och andra verksamheter arbetar med djur tillsammans med barn, mot bakgrund av den kunskap som finns om relationen mellan människa och djur och dess möjliga positiva inverkan. Våra frågeställningar var: Vad säger tidigare forskning och litteratur om relationen mellan människa och djur som kan vara av relevans för att införa sådana moment i förskolemiljö? Vilka anledningar och motiv anger de verksamheter som arbetar med djur i förskoleverksamhet?

Att arbeta med djur har visats innebära flera möjligheter. Vi som förskollärare känner att det framförallt kan hjälpa oss i vårt uppdrag att arbeta utifrån läroplanen på ett för barnen lustfyllt och meningsfullt sätt. Resultatet har visat att flera av läroplanens mål går att uppfylla i samarbete med djur. Det som framförallt nämns är barnens sociala utveckling, att de utvecklar sin empati, sitt hänsynstagande och sitt samarbete med och mot människor och djur. Även självkänsla och

självförtroende är något som barnen lättare kan utveckla enligt resultatet. Läroplanen för förskolan (Skolverket, 2010) har också som mål att barnen ska utveckla intresse och förståelse för matematik vilket tydligt syns i studien att arbetet med djur kan inspirera till. Andra läroplansmål som arbetssättet kan underlätta är enligt studien är hänsyn mot och förståelse för allt levande omkring oss samt att grundlägga ett intresse för hållbar utveckling. Ett aktuellt ämne i samhällsdebatten är genusfrågan. Djur är något som är intressant och allmänt accepterat för både pojkar och flickor vilket bidrar till en ökad möjlighet för förskolan att erbjuda aktiviteter och uppgifter där omhändertagande, teknik och andra områden som kan anses stereotypa ingår. Något som också framförs som en möjlighet är att tala med barnen om svåra frågor såsom mobbing, sjukdomar, liv och död. Eftersom djuren naturligt har vissa av de beteenden som finns i människors värld kan pedagoger utgå ifrån djuren när de talar med barnen om dessa frågor. Hälsoaspekter är också något som kommit upp som en möjlighet i arbetet med djur. Framförallt visar resultatet att barnen håller sig friskare, lugnare, mindre stressade och gladare när de får umgås mycket med djur.

Vi anser att arbetssättet att inkludera djur i verksamheten är en fantastisk möjlighet att uppfylla uppdraget som förskollärare att ge barnen en rolig och meningsfull vistelse på förskolan och en bra start i livet.

Referenser

4H. (u.å.). *4H:s vision*. Hämtad 2 december 2013 från <http://4h.se/default.asp?domain=0&pageID=1&subID=2&fullTextID=11#ID11>

Barnombudsmannen. (2003). *Stress i barns och ungas vardag*. Hämtad 5 december 2013 från <http://www.barnombudsmannen.se/Global/Publikationer/BR2003-%2002%20Stressrapp%20.pdf>

Beck-Friis, Barbro; Strang, Peter & Beck-Friis, Anna. (2007). *Hundens betydelse i vården: erfarenheter och praktiska råd*. Stockholm: Gothia Förlag.

Codex. (2013). *Informerat samtycke*. Hämtat 28 november 2013 från <http://codex.vr.se/manniska2.shtml>

Collins, Nick. (2013). *Children's heart rates on the rise*. Hämtat 11 december 2013 från http://www.telegraph.co.uk/health/children_shealth/10447016/Childrens-heart-rates-on-the-rise.html

Dahlgren, Lars Owe. (2007). Om boklig bildning och sinnlig erfarenhet. I Lars Owe Dahlgren, Sverre Sjölander, Jan Paul Strid & Anders Szczepanski (Red.), *Utomhuspedagogik som kunskapskälla* (s. 39-53). Lund: Studentlitteratur.

Dewey, John. (1980). *Individ, skola och samhälle*. Stockholm: Natur och kultur.

Doverborg, Elisabet & Pramling Samuelsson, Ingrid. (2005). *Förskolebarn i matematikens värld*. Stockholm: Liber.

Esaiason, Peter; Gilljam, Mikael; Oscarsson, Henrik & Wägnerud, Lena. (2007). *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts.

Folke Fichtelius, Maria. (1995). *Barn och djur*. Stockholm: Liber utbildning i samarbete med Världsnaturfonden (WWF).

Friluftsrämjandet. (u.å.1). *I ur och skur*. Hämtad 3 december 2013 från <http://www.friluftsrämjandet.se/iurochskur/38>

Friluftsrämjandet. (u.å.2). *Starta I ur och skur*. Hämtad 3 december 2013 från <http://www.friluftsrämjandet.se/iurochskur/starta-i-ur-och-skur>

Glydon, Natasha. (u.å.). *Math on the Farm*. Hämtad 18 december 2013 från <http://mathcentral.uregina.ca/RR/database/RR.09.05/glydon1.html>

Heiberg Solem, Ida & Lei Reikerås, Elin Kirsti. (2006). *Det matematiska barnet*. Stockholm: Natur och Kultur.

Holm, Ulla. (2001). *Empati - att förstå andra människors känslor*. Stockholm: Natur och kultur.

Imsen, Gunn. (2000). *Elevens värld. Introduktion till pedagogisk psykologi*. Lund: Studentlitteratur.

- Jensen, Eric. (1996). *Aktiv metodik: strategier för framgång - ta fram det bästa hos dina elever och hos dig själv: [metodboken med över 1000 idéer som underlättar inläringen]*. Jönköping: Brain Books.
- Johnsen Høines, Marit. (2000). *Matematik som språk - verksamhetsteoretiska perspektiv*. Malmö: Liber.
- Julius, Henri; Beetz, Andrea; Kotrschal, Kurt; Turner, Dennis & Uvnäs-Moberg, Kerstin. (2013). *Attachment to pets: an integrative view of human-animal relationships with implications for therapeutic practice*. Cambridge, MA: Hogrefe Pub..
- Klasén McGrath, Monica. (2009). *Autism*. Hämtat 11 december 2013 från <http://www.autism.se/content1.asp?nodeid=19407>
- Knutsdotter Olofsson, Birgitta. (2003). *I lekens värld*. Stockholm: Liber.
- Köhler, Per Olof & Messelius, Ulla. (2006). *Natur och kulturs stora svenska ordbok*. Stockholm: Natur och kultur.
- Leicht Madsen, Bent. (1999). *Barn, djur & natur*. Lund: Tiedlund.
- Lindwall, Magnus. (2011). *Självkänsla: bortom populärpsykologi och enkla sanningar*. Lund: Studentlitteratur.
- Malm, Kerstin. (2012). *Teorier bakom REDE*. Hämtat 3 december 2013 från <http://www.rede.se/media/37085/malm,%20kerstin.teorier%20bakom%20rede.pdf>
- Manimalis. (2009). *Manimalisrapporten*. Hämtad 2 december 2013 från <http://www.vardhundskolan.se/Manimalis%202009.pdf>
- Melson, Gail F.. (2001). *Why the wild things are*. Hämtat 3 december 2013 från <http://site.ebrary.com.proxy.lib.chalmers.se/lib/chalmers/docDetail.action?docID=10400475>
- Nationalencyklopedin. (2014). *John Dewey*. Hämtad 19 januari 2014 från <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/lang/john-dewey>
- SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Simeonsdotter Svensson, Agneta. (2013). Preschool children development empathy through individualized materials. *Problems of Education in the 21st Century*. 2013(52), 115-124.
- Skolverket. (2004). *Hållbar utveckling i praktiken*. Hämtat 5 december 2013 från http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.97790!/Menu/article/attachment/hallbar_utveckling_i_praktiken.pdf
- Skolverket. (2010). *Läroplan för förskolan. Lpfö98. Reviderad 2010*. Stockholm: Skolverket.
- Socialstyrelsen. (2008) *Smita i förskolan. En kunskapsöversikt*. Hämtad 17 december 2013 från http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/8730/2008-126-1_20081262.pdf
- Stukát, Staffan. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Uvnäs Moberg, Kerstin. (2009). *Närhetens hormon: oxytocinets roll i relationer*. Stockholm: Natur & Kultur.

Öhman, Margareta. (1996). *Empati genom lek och språk*. Stockholm: Liber.

Bilaga 1

Intervjuguide

- ⌚ Vilka åldrar arbetar ni med?
- ⌚ Vem är det som äger och driver förskolan?
- ⌚ På vilket sätt kommer barn i kontakt djur på er förskola?
- ⌚ Kan du berätta varför ni valt att arbeta med djur?

Kan du ge exempel...

Kan du utveckla...

Kan du komma på någon annan anledning till att arbeta med djur och barn?

- ⌚ Har du arbetat på förskola som inte arbetar med djur som pedagogiskt redskap?
- ⌚ Upplever du i så fall skillnad? (Barn, pedagoger, föräldrar?)
- ⌚ Vad finns det för regler angående att arbeta med djur i förskolans verksamhet?
- ⌚ Ser du några hinder/svårigheter med arbetssättet i verksamheten?

Bilaga 2

Verksamheternas hemsidor

Backsippans förskola

<http://www.backsippan.com>

Fadderhunden

<http://fadderhunden.se>

Nordens Ark

<http://www.nordensark.se/foerskola>

Smultronstället

<http://www.smultron-stallet.com>

REDEs hemsida

<http://www.rede.se>